

Izveštaj o istraživanju javnog mnjenja

„Odnos građana prema diskriminaciji u Srbiji“

REPUBLIKA
SRBIJA

POVERENIK ZA
ZAŠTITU
RAVNOPRAVNOSTI

*Empowered lives.
Resilient nations.*

Beograd, decembar 2013. godine

SADRŽAJ

1. METODOLOŠKE NAPOMENE.....	3
2. OPIS UZORKA	5
3. SAŽETAK.....	6
4. KONTEKST ISTRAŽIVANJA.....	12
5. DISKRIMINACIJA: upoznatost, stavovi i percepcija stanja u Srbiji	14
5.1. Indeks diskriminacije	14
5.2. Upoznatost i stavovi prema diskriminaciji	17
5.3. Percepcija stanja u Srbiji	20
6. PREDRASUDE I TOLERANCIJA: etnička i socijalna distanca.....	31
7. ODGOVORNOST I ULOGA INSTITUCIJA.....	37
8. LIČNA ISKUSTVA SA DISKRIMINACIJOM	41
9. INFORMISANJE O DISKRIMINACIJI I DISKRIMINISANIM GRUPAMA.....	44
10. PREPOZNATLJIVOST POVERENIKA ZA ZAŠTITU RAVNOPRAVNOSTI	49
PRILOG 1. PROFIL NE/DISKRIMINATORA: klaster analiza - stavovi građana prema diskriminaciji i vrednosna matrica	50

1. METODOLOŠKE NAPOMENE

Realizacija istraživanja	CeSID Beograd
Terenski rad	U periodu između 21. i 28. novembra 2013. godine
Tip i veličina uzorka za Republiku Srbiju	Slučajni, reprezentativni uzorak od 1.200 građana starijih od 15 godina, u Republici Srbiji, bez Kosova i Metohije
Okvir uzorka	Teritorija biračkog mesta, kao najpouzdanija registarska jedinica
Odabir domaćinstva	Slučajno uzorkovanje bez prava zamene – u okviru biračkog mesta, svaka druga kućna adresa od početne tačke
Odabir ispitanika u okviru domaćinstva	Slučajno uzorkovanje bez prava zamene – izbor ispitanika metodom „prvog rođendana“ u odnosu na dan anketiranja
Istraživačka tehnika	<i>Licem u lice</i> , u okviru domaćinstva (F2F, <i>face to face</i>)
Istraživački instrument	Upitnik

Istraživanje javnog mnjenja realizovao je CeSID, a sprovedeno je u periodu između 21. i 28. novembra 2013. godine na teritoriji Republike Srbije, bez Kosova i Metohije.

Istraživanje je sprovedeno na reprezentativnom uzorku od 1.200 građana i građanki Republike Srbije, bez Kosova i Metohije, starijih od 15 godina.

Kao istraživački instrument korišćen je upitnik, formiran u saradnji sa UNDP i Poverenikom za zaštitu ravnopravnosti.

Intervjuisanje građana je sprovedeno tehnikom „licem u lice“, direktnim kontaktom sa ispitanikom (*F2F, face to face*). Prilikom obuke anketara, treneri su insistirali na sprovođenju i poštovanju dva veoma važna pravila koja, osim samog uzorka, značajno utiču na reprezentativnost istraživanja - *poštovanje koraka i pravilo prvog rođendana*.

Poštovanjem koraka se obezbeđuje da anketar sveobuhvatno pokrije kompletan istraživački punkt, dok se *pravilom prvog rođendana* isključuje mogućnost da na upitnik odgovaraju samo oni građani koji prvi otvore vrata domaćinstva anketaru. Naime, od anketara se zahtevalo da u domaćinstvu anketira osobu stariju od 15 godina kojoj prvoj dolazi rođendan u odnosu na dan posete.

Tako je obezbeđena polna, obrazovna i starosna reprezentativnost ispitanika.

2. OPIS UZORKA

Na osnovu metodologije koja je uspostavljena prilikom sprovođenja ovog istraživanja obuhvaćene su sledeće kategorije ispitanika u **Republici Srbiji**, bez Kosova i Metohije:

Pol: muško (48%); žensko (52%)

Starost: 15 - 18 (2%); 19 - 29 (17%); 30 - 39 (18%); 40 - 49 (17%); 50 - 59 (17%); 60 - 69 (18%); 70 i više (11%)

Obrazovanje: završena osnovna škola ili manje (18%); škola za radnička zanimanja (12%); srednja škola (43%); viša škola ili fakultet (22%); učenik ili student (5%)

Trenutni radni status: zaposlen u javnom sektoru (13%); zaposlen u privatnom sektoru (18%); vlasnik firme (3%); nezaposlen (32%); neaktivan/u penziji, invalid (27%); učenik/student (7%)

Prosečna primanja u RSD (po članu domaćinstva): do 10.000 (24%); 10.000–20.000 (27%); 20.000–40.000 (19%); 40.000–60.000 (8%); više od 60.000 (2%); ne zna/odbija da odgovori (20%)

Nacionalnost: srpska (87%); mađarska (3%); bošnjačka (2%); romska (1%); ostali (7%)

ODRICANJE ODGOVORNOSTI

Mišljenja izneta u ovom izveštaju su mišljenja autora izveštaja i ne predstavljaju nužno stanovište Programa Ujedinjenih nacija za razvoj ili Poverenika za zaštitu ravnopravnosti.

* Svi reči/pojmovi upotrebljene u ovom izveštaju u muškom gramatičkom rodu obuhvataju i muška i ženska lica na koja se odnose.

3. SAŽETAK

Istraživanje koje je pred Vama, realizovao je CeSID u drugoj polovini novembra 2013. godine, na zahtev institucije Poverenika za zaštitu ravnopravnosti i uz podršku i pomoć Programa Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP). Prilikom definisanja metodološkog okvira, aktivno smo sarađivali sa predstavnicima institucije Poverenika za zaštitu ravnopravnosti. Cilj je bio da se ponude odgovori na ključna pitanja u vezi sa stavovima o diskriminaciji i percepcijom diskriminacije u Srbiji kao i da se uoče određene promene i tendencije u odnosu na rezultate istraživanja koja su rađena 2009. , 2010. i 2012. godine.

Analiza je podeljena u nekoliko tematskih celina: upoznatost, stavovi i percepcija stanja u Srbiji, predrasude i tolerancija, odgovornost i uloga institucija, lična iskustva, informisanost o diskriminaciji, prepoznatljivost institucije Poverenika za zaštitu ravnopravnosti i profil onih koji ne/diskriminišu.

❖ **KONTEKST ISTRAŽIVANJA.** Prilikom tumačenja istraživačkih nalaza treba voditi računa o dva događaja koja su se poklopila sa radom anketara na terenu: prvi događaj je kampanja protiv nasilja nad ženama, a drugi, protesti protiv azilanata u Obrenovcu.

Pokazalo se da su **oba događaja i medijsko izveštavanje o njima, uticala na javno mnjenje u smislu da su se žene i azilanti/migranti**, u većoj meri nego ranijih godina, **javili kao ugrožene i diskriminisane grupe**. Oba događaja su imala veliki medijski publicitet (posebno protesti protiv azilanata), a neretko su bili praćeni i senzacionalističkim naslovima i alarmantnim podacima.

❖ **INDEKS DISKRIMINACIJE.** Distanca od godinu dana između dva ciklusa je mala da bi se stvari u Srbiji dubinski promenile. Analiza pokazuje da najveće predispozicije za diskriminaciju postoje u odnosu prema LGBT osobama, pripadnicima drugih etničkih zajednica i pripadnicima manjinskih verskih zajednica.

Koliko su ispitanici zaista spremni da diskriminišu, u najvećoj meri se može saznati kroz njihove stavove o pojedinim pitanjima ili potencijalnim grupama koje se diskriminišu. Podaci pokazuju određena odstupanja u odnosu na prošlogodišnje istraživanje, ali i potvrđuju već nekoliko puta iskazan stav - **da se dubinski stvari u Srbiji značajno ne menjaju sa malim protokom vremena. Postoje značajne predispozicije da se diskriminacija ostvaruje prema LGBT osobama** (49% se slaže sa tvrdnjom da je *homoseksualizam bolest koju treba lečiti*), prema **pripadnicima drugih etničkih**

zajednica i prema pripadnicima manjinskih verskih zajednica (38% građana se slaže sa tvrdnjom da *normalan čovek priznaje samo tradicionalne vere* odnosno 35% da *male verske zajednice „kradu“ dušu ljudima*).

Generalno gledano, u odnosu na 2012. godinu, **smanjio se broj onih koji su spremni da diskriminišu, ali se smanjio i broj onih koji ne diskriminišu odnosno onih koji su spremni da se suprotstave diskriminaciji.**

❖ **UPOZNATOST I STAVOVI PREMA DISKRIMINACIJI.** Za građane u Srbiji, prva asocijacija na pojam diskriminacije je ugrožavanje ili uskraćivanje prava. Više od proseka to misle osobe starosti između 30 i 59 godina, sa višom ili visokom školom i manjinske zajednice.

Za građane u Srbiji, diskriminacija je, u najvećoj meri, **ugrožavanje ili uskraćivanje prava (22%)**, omalovažavanje (13%) i nejednakost (7%). Istovremeno, **četiri petine populacije jasno razgraničava da se ne može uskratiti pravo nekome samo na osnovu nekog ličnog svojstva.** Međutim, kao i prošle godine, postoji nemali broj građana (16%) koji nam kažu da to „uglavnom nije opravdano“, ali da postoje okolnosti koje bi to opravdale!

❖ **PERCEPCIJA STANJA U SRBIJI.** Dve trećine ispitanih kaže da je diskriminacija prisutna u našoj zemlji, a porastao je i broj onih koji nam kažu da je diskriminacije sada više nego pre tri godine. Ogroman broj smatra i da je nasilje nad ženama rasprostranjeno u Srbiji – više od dve trećine. Najviše diskriminisanе grupe u Srbiji su, prema mišljenju naših ispitanika, žene i Romi.

Većina građana je mišljenja da je društvo u kome živimo diskriminatorско. Tako nam u ovom istraživanju, dve trećine ispitanih kaže da je diskriminacija prilično ili mnogo prisutna u našoj zemlji. **Raste i broj onih koji kažu da je diskriminacije sada više u odnosu na period od pre tri godine – skok sa 36% u 2012. na 46% u 2013. godini. Više od dve trećine ispitanih (69%) kaže nam i da je nasilje nad ženama rasprostranjeno u Srbiji.** Da nasilja nad ženama uopšte nema misli samo 2% ispitanih.

Koje su grupe najviše diskriminisanе u Srbiji? Nekoliko je razlika u odnosu na 2012. godinu. Prva razlika koju beležimo u odnosu na prethodnu godinu je manje onih koji ne znaju, nisu dali odgovor ili su neopredeljeni, pa je to uticalo da neke grupe budu „vidljivije“ nego u ranijim ciklusima. Druga i najveća razlika u odnosu na sve istraživačke cikluse jeste podatak da se **na prvom mestu po izloženosti diskriminaciji nalaze žene – to nam je ukupno navelo čak 42% ispitanih.** Na drugom mestu se nalaze Romi (41,5%), koji su u ranijim istraživanjima bili na prvom mestu – 2012: 37,8%; 2010: 45% i 2009: 50%. Iza Roma se u ovom istraživanju nalaze: osobe sa invaliditetom (28,4%), siromašne osobe (27%) i starije osobe (24,5). Visoko na listi su i deca (18,6%) i pripadnici seksualnih manjina (16,4%).

Većina građana (57% anketiranih) pripada grupi onih koji znaju da je diskriminacija zabranjena, ali misle da se sankcije selektivno primenjuju (tu posebno prednjače Beograđani).

Loš životni standard i visoka stopa nezaposlenosti opredeljuju mnenje kada je reč o oblastima života u kojima je diskriminacija najprisutnija, pa nam više od trećine ispitanih kaže da je diskriminacija najveća prilikom zapošljavanja (blagi pad za 2% u odnosu na 2012. godinu).

Broj onih koji nam kažu da je diskriminacija izuzetno značajan problem i da mora biti svrstan među prioritete je u padu u odnosu na prethodna dva istraživanja - 2010: 41%, 2012: 37% i 2013: 35%. Istovremeno, u stalnom je rastu broj onih koji smatraju da je diskriminacija značajan problem, ali da postoje veći problemi sa kojima se naši građani susreću – od 34% u 2010. godini preko 45% u 2012. godini do polovine populacije u ovoj godini. Ovo, zapravo, znači da ekonomski problemi nadilaze sve druge probleme u našem društvu.

❖ **MERE AFIRMATIVNE AKCIJE.** Građani su spremniji da podrže mere afirmativne akcije prema manjinama u oblasti zapošljavanja, nego prilikom upisa na univerzitet. Više od proseka se građani Beograda ne slažu da bi država trebala da finansira manjinske medije ili da se omogući manjinama obraćanje institucijama na maternjem jeziku, ukoliko te stvari koštaju budžet.

Kada je reč o merama afirmativne akcije, indikativno je da bi građani radije podržali takve mere u oblasti zapošljavanja nego prilikom upisa na univerzitet (78% naspram 73%)! Građani imaju najviše razumevanja za školovanje na maternjem jeziku: 41% anketiranih se slaže sa tim da manjine trebaju da imaju školovanje na maternjem jeziku, iako to košta budžet uz veliki broj onih koji se tome i protive (39%).

Kod preostale dve tvrdnje koje smo postavili građanima, veće je neslaganje nego slaganje sa predloženim merama. Tako se 46% ispitanih ne slaže sa tim da je država dužna da finansira medije nacionalnih manjina, a 49% je protiv da pripadniku nacionalne manjine treba uvek omogućiti da se obraća državnim institucijama na sopstvenom jeziku, iako to košta budžet. Oni koji žive u Beogradu, više od proseka se uopšte ne slažu da država treba da finansira medije nacionalnih manjina niti da se pripadnici manjina trebaju obraćati državnim institucijama na sopstvenom jeziku, ukoliko to košta budžet Republike Srbije. Očekivano, obe mere, više od proseka podržavaju pripadnici nacionalnih manjina.

❖ **ETNIČKA I SOCIJALNA DISTANCA.** Etnička distanca je najveća prema Albancima; prema Hrvatima i Bošnjacima je nešto manja u odnosu na raniji ciklus, dok se kod Roma izrazito povećava kada je reč o stupanju u brak sa njima. Najveća socijalna distanca je prema LGBT i HIV pozitivnim osobama.

Etnička distanca. **Najveći stepen etničke distance postoji prema Albancima i on je najviši od svih drugih etničkih grupa u svih osam socijalnih interakcija** u nešto proširenoj Bogardusovoj skali koju smo koristili. Prema Hrvatima je došlo do osetnog pada distance prema svim merenim kriterijumima, a u poslednjem koji ukazuje na najznačajniju socijalnu interakciju (brak) **distanca je znatno manja prema Hrvatima nego prema Bošnjacima**. Kada su u pitanju Romi, distanca prema njima u odnosu na druge etničke grupe nije visoka u socijalnim interakcijama koje su nižeg ili srednjeg stepena (faktički sve do stupanja u brak ili porodicu, kada distanca prema njima raste).

Socijalna distanca. Kada je reč o socijalnoj distanci, **opšti pregled dobijenih nalaza ukazuje da postoji najveća socijalna distanca prema LGBT i HIV pozitivnim osobama**. U odnosu na prošlu godinu, može se primetiti da distanca prema LGBT osobama u većem broju nivoa interakcije pada, sem u poslednjem **kada je u pitanju ulazak u porodične odnose sa pripadnicima ove grupe (tu distanca raste sa inače visokih 80% u prošlom, na 82% u ovom istraživanju)**. Kod HIV pozitivnih osoba imamo porast distance u svim merenim segmentima odnosa, a on je najveći u poslednjem stepenu (brak, porodica) i porastao je sa 80% na 85% ispitanika koji na ovom nivou iskazuju distancu. **Distanca prema verskim manjinama je pala u svih osam merenih segmenata, dok je porasla prema izbeglicama i migrantima/azilantima**.

Ono što može biti zabrinjavajuće u ovom istraživanju jeste **da trend blagog pada distanci prema etničkim skupinama (Hrvati, Bošnjaci) prati porast distance prema Romima i drugim socijalnim grupama koje su marginalizovane (LGBT populacija, HIV pozitivne osobe)**. Građani smatraju, takođe, da je u slučaju dve grupe došlo do povećanja diskriminacije prema njima. **To se odnosi na grupu azilanata/migranata gde je došlo do porasta indeksa diskriminisanosti za 0.2, dok je za grupu kojoj pripadaju žene porastao indeks diskriminisanosti za 0.3 indeksna boda**.

❖ **ODGOVORNOST I ULOGA INSTITUCIJA**. Građani percipiraju da je Vlada institucija koja najviše diskriminiše, ali ujedno i institucija koja treba najviše da pomogne u ovoj oblasti. Policija se smatra manje odgovornom za pojavu diskriminacije u odnosu na prethodnu godinu, dok građani sve manje veruju da Poverenik za zaštitu ravnopravnosti može biti institucija koja će uticati na smanjenje diskriminacije.

Prema mišljenju anketiranih, **institucije koje najviše diskriminišu građane su političke stranke, vlada, skupština i pravosuđe**. Iznenađenje je što se visoko na listi nalaze mediji i sami građani koji bi pre trebali da budu zaštitinici diskriminiranih, a ne kreatori diskriminacije.

Kada je reč o institucijama koje bi trebalo da **sprečavaju** diskriminaciju, opet su institucije - vlada, skupština, mediji, političke stranke i pravosuđe najodgovornije za sprečavanje

diskriminacije, ali blizu njih se očekuje i odgovornost svih drugih, poput Zaštitnika građana, samih građana, porodice.

Policija se u odnosu na 2012. godinu, smatra manje odgovornom i za pojavu diskriminacije i za proces njenog rešavanja. Poverenik za zaštitu ravnopravnosti se ne percipira kao institucija koja je odgovorna za pojavu diskriminacije. S druge strane, ispitanici smatraju da ona nije odgovorna za sprečavanje diskriminacije.

❖ **LIČNA ISKUSTVA SA DISKRIMINACIJOM.** Kao i 2012. godine, 16% građana nam je reklo da je imalo lično iskustvo sa diskriminacijom. Diskriminacija u Srbiji je najveća na radnom mestu.

Procenat diskriminiranih je identičan kao i 2012. godine i iznosi 16% koliko nam je reklo da su lično bili izloženi diskriminaciji. Radi se o napretku koji je ostvaren u odnosu na period od pre tri odnosno četiri godine kada je 24% odnosno 22% građana bilo diskriminirano. Diskriminacija je najveća na radnom mestu. Oni koji će se nekom obratiti, ukoliko bi bili diskriminirani, naveli su sledeće institucije: **policija (10%), Zaštitnik građana (4%) i pravosuđe (3%).** Povereniku za zaštitu ravnopravnosti bi se, u slučaju diskriminacije, obratilo 2,3% anketiranih, što je na prošlogodišnjem nivou.

❖ **INFORMISANJE O DISKRIMINACIJI.** Građani prepoznaju probleme diskriminiranih grupa, ali rešavanje njihovih problema uglavnom „prepuštaju“ društvu u celini. Najmanje razumevanja pokazuju za LGBT osobe, verske i nacionalne manjine.

Najveći deo građana ocenjuje da mediji posvećuju malo pažnje problemu diskriminacije u Srbiji (56%, što je za 3% više u odnosu na 2010. i 2012. godinu).

Građane smo pitali da nam kažu koliko o ranjivim grupama razgovaraju sa prijateljima, koliko o njima izveštavaju mediji i koliko bi društvo trebalo da im posvećuje pažnju. **Anketirani građani sa prijateljima najviše pričaju o siromašnim i starim osobama,** a istovremeno ocenjuju da mediji najviše pažnje posvećuju osobama drugačije seksualne orijentacije (to nam kaže skoro dve petine ispitanih). S druge strane, građani misle da se ranjivim grupama najviše treba da bavi društvo u celini. Tako, na primer, 76% kaže da društvo treba mnogo pažnje da posveti siromašnim osobama; 72% osobama sa invaliditetom; 71% nasilju nad ženama itd. Jedino se građani drugačije seksualne orijentacije i verske manjine izdvajaju kao grupe kojima društvo nimalo ne bi trebalo da posvećuje pažnju, prema oceni anketiranih (24% odnosno 18%).

Ovi rezultati znače da građani (za većinu grupa) pokazuju svest o njihovim problemima (izuzetak su LGBT osobe i, u manjoj meri, verske manjine i nacionalna pripadnost), ali da za rešavanje njihovih problema odgovornost treba da snosi društvo u celini.

❖ **POVERENIK ZA ZAŠTITU RAVNOPRAVNOSTI.** Ohrabrujuće je što od 2010. godine raste broj onih koji znaju da u Srbiji postoji institucija koja štiti ravnopravnost svih građana: 2010. godine je to znalo 21%; 2012. godine 31%, dok ove godine to zna trećina populacije.

Ove godine je svaki 11. ispitanik rekao da u Srbiji ne postoji ovakva institucija, što je blagi rast u poređenju sa prošlom godinom. Uočava se, gledano kroz seriju istraživanja, da se smanjuje broj onih koji kažu da ta ustanova ne postoji, ali je porastao broj onih koji su neodlučni ili ne znaju odgovor.

❖ **PROFIL NE/DISKRIMINATORA.** U Srbiji je 15% onih za koje možemo reći da su skloni diskriminisanju. To su, uglavnom, muškarci, starije dobi (stariji od 60 godina), radno neaktivni i sa nižim obrazovanjem.

Građani koji nisu skloni diskriminaciji su dominantno ispitanici srednjih godina (od 30 do 50), uglavnom ženskog pola; imaju završenu (dominantno) višu školu ili fakultet, a minimalno srednju školu i iznad proseka rade u javnom sektoru. U uzorku ih je 24%.

Među onima koji su skloni diskriminaciji, veće je učešće muškaraca, a radi se dominantno o osobama koje imaju iznad 60 godina starosti, sa obrazovanjem (iznad proseka) osnovna ili srednja škola. U velikoj meri se radi o radno neaktivnim osobama (penzioneri). U uzorku ih je 15%.

4. KONTEKST ISTRAŽIVANJA

Izveštaj koji je pred vama rezultat je istraživanja koje je za potrebe institucije Poverenika za zaštitu ravnopravnosti sproveo CeSID, uz podršku i pomoć Programa Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP). Ovo je četvrto po redu istraživanje ovakve vrste u Srbiji. Prvo istraživanje je sprovedeno 2009. godine; drugo 2010. godine, a treće po redu istraživanje sprovedeno je tokom novembra 2012. godine, kao nastojanje da se obezbedi kontinuirano praćenje stavova građana o pojavi diskriminacije i stepenu (ne)tolerancije, o rasprostranjenosti predrasuda, kao i nivoa socijalne i etničke distance među pojedinim društvenim grupama.

Između 21. i 28. novembra 2013. godine, realizovan je četvrti ciklus istraživanja o odnosu građana prema diskriminaciji u Srbiji. Najvažniji nalazi (upoređeni sa ranijim ciklusima) predstavljeni su u ovom izveštaju. Istraživanje je omogućilo i da se stekne uvid u to koliko su građani zadovoljni radom državnih organa koje se bave zaštitom ljudskih prava, da li su i u kojoj meri informisani o njihovim nadležnostima i načinu na koji im se mogu obratiti. Ovo istraživanje ima i dodatni kvalitet, jer je, **po prvi put uključilo i neka specifična pitanja koja nisu bila zastupljena u prethodnim ciklusima, poput odnosa prema ženama i nasilju nad njima.**

Kao i ranijih godina, **istraživanje je realizovano na reprezentativnom uzorku u Republici Srbiji** (ovoga puta na uzorku od 1.200 ispitanika), **bez teritorije Kosova i Metohije, metodom *lice u lice* (*face to face*).** Imajući u vidu da se radi o četvrtom po redu istraživanju, u mogućnostima smo da sagledamo trendove u dužem vremenskom kontinuumu. To je posebno važno, imajući u vidu da je Zakon o zabrani diskriminacije relativno nov zakon (usvojen 2009. godine), pa je važno ispratiti promene koje se dešavaju u javnom mnenju, ali i sagledati kakav je odnos građana prema instituciji Poverenika za zaštitu ravnopravnosti, koji je ustanovljen ovim zakonom.

Iako je terenski rad na ovom istraživanju sproveden u relativno kratkom vremenu (21.-28. novembar 2013. godine), dva su važna događaja u tom periodu mogla da utiču na percepciju odnosa građana prema diskriminaciji u Srbiji.

Prvi događaj je kampanja „Ne okreći leđa nasilju, prijavi ga“ koju je, na Međunarodni dan borbe protiv nasilja, pokrenulo Ministarstvo rada i socijalne politike. Tim povodom je Odbor za ravnopravnost polova Narodne skupštine organizovao debatu „Interesorna saradnja i mehanizmi podrške žrtvama nasilja“, na kome je i promovisan spot za prepoznavanje i sprečavanje nasilja u porodici. Spot se emitovao od 25. novembra, pa narednih 16 dana na televizijskim i radijskim stanicama u Srbiji. **Ono što je važnije i što je u većini medija imalo najveći publicitet jesu podaci koji su**

tom prilikom izneti: 6.000 porodica prijavilo je nasilje u svojoj porodici tokom 2013. godine, a 27 žena je direktno ubijeno kao žrtve porodičnog nasilja!¹ Ovo su samo neki od naslova koji su se mogli sresti u ovdašnjoj štampi/portalima:

„Ubijeno 46 žena u Srbiji” (Novi magazin, 25/11),

„Srbija: Ove godine 27 žena ubijeno kao posledica porodičnog nasilja“ (Večernje novosti, 25/11),

Šokantni podaci uprave za rodnu ravnopravnost „Svaka druga žena je žrtva nasilja” (Alo!, 24/11).

Drugi događaj je imao svoj predistoriju i ranije, sa protestima u Banji Koviljači, ali je kulminacija bila krajem novembra (sa početkom 27. novembra). Radi se, naime, o **protestima meštana sela Ušće kod Obrenovca koji su blokirali raskrscnicu kod Termoelektrane Nikola Tesla B, protestujući zbog odluke Vlade da osamdesetak azilanata bude smešteno u blizini Termoelektrane**. Zapaljena je i baraka za smeštaj azilanata. Podršku demonstrantima pružila je indirektno i lokalna vlast u Obrenovcu.

Da se radi o događajima koji su uticali na odgovore ispitanika, pokazuju i nalazi koje smo dobili u ovom istraživanju: žene se od strane građana u većoj meri percipiraju kao ugrožene i diskriminisane grupe, prema azilantima/migrantima se javlja veća distanca i sl.

¹ Podaci citirani prema:

<http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/Dru%C5%A1tvo/997252/Stop+nasilju+nad+%C5%BEenama.html> (posećeno dana 8. decembra 2013. godine).

5. DISKRIMINACIJA: upoznatost, stavovi i percepcija stanja u Srbiji

5.1. Indeks diskriminacije

Koliko su ispitanici zaista spremni da diskriminišu, u najvećoj meri se može saznati kroz njihove stavove o pojedinim pitanjima ili potencijalnim grupama koje se diskriminišu. Kroz parove tvrdnji želeli smo da saznamo kolika je osnova za diskriminaciju sledećih grupa: Romi, LGBT osobe, ksenofobija (etničke manjine), verska isključivost, antisemitizam (Jevreji), osobe sa invaliditetom i osobe obolele od HIV-a.

Ukupno smo ispitanicima ponudili 16 tvrdnji – po osam parova ukupno. Za razliku od prošle godine, ovoga puta smo dodali i dve nove tvrdnje o ženama odnosno nasilju nad njima (par 8.1. i 8.2.). Građanima smo ponudili skalu od 1 do 5, gde 1 označava – *uopšte se ne slaže*, a 5 – *u potpunosti se slaže* (videti Tabelu 5.1.1).

Podaci pokazuju određena odstupanja u odnosu na prošlogodišnje istraživanje, ali i potvrđuju već nekoliko puta iskazan stav – **da se stvari u Srbiji značajno ne menjaju protokom vremena.** Na osnovu dobijenih podataka možemo reći da **postoje značajne predispozicije da se diskriminacija ostvaruje prema LGBT osobama** (49% se slaže sa tvrdnjom da je *homoseksualizam bolest koju treba lečiti*), prema **pripadnicima drugih etničkih zajednica i prema pripadnicima manjinskih verskih zajednica** (38% građana se slaže sa tvrdnjom da *normalan čovek priznaje samo tradicionalne vere* odnosno 35% da *male verske zajednice „krađu“ dušu ljudima*). Po tome se ovaj nalaz poklapa sa podacima od pre godinu dana. **U međuvremenu su stavovi prema manjinskim verskim grupama postali dodatno negativni**, a kako se u kasnijoj analizi moglo videti kroz distancu prema Romima, porastao je negativan stav i prema ovoj etničkoj skupini. On se potvrđuje kroz povećanje broja građana koji se slažu sa izjavom da nemaju ništa protiv Roma, ali da „oni ipak vole da krađu“.

Stavovi ispitanika ukazuju na manje predispozicije za diskriminaciju većine grupa koje su obuhvaćene istraživanjem, ali može da **zabrinjava pojava da je u odnosu na prošlu godinu 10% manje onih koji smatraju da su HIV pozitivne osobe same krive za svoju bolest: prošle godine se sa tom tvrdnjom nije složilo 52% anketiranih, a ove godine 42%.** Istovremeno, sa ovom tvrdnjom se složilo 28% ispitanika.

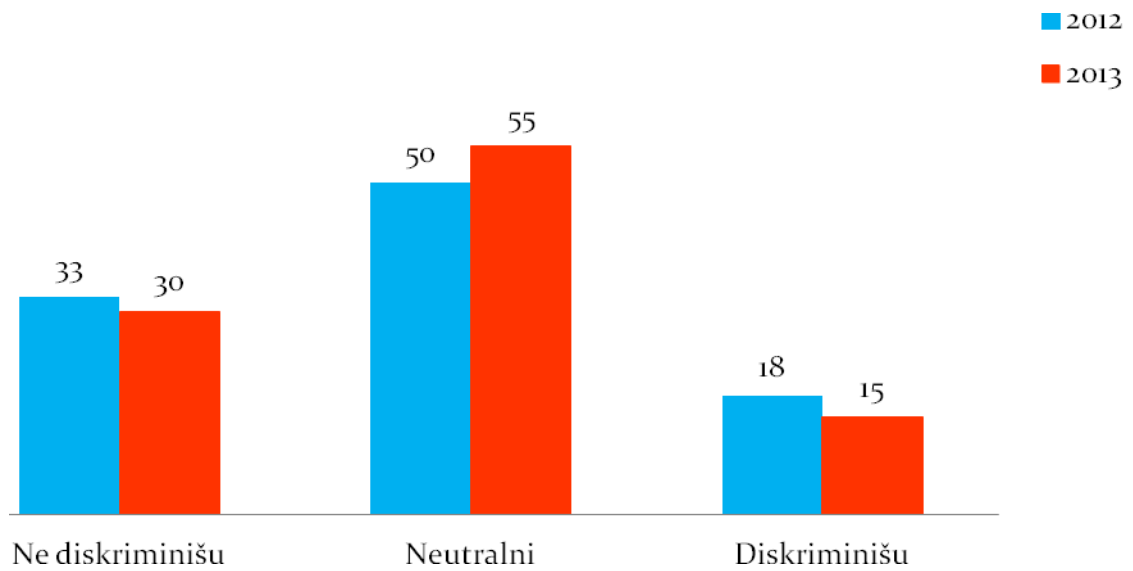
Kada je u pitanju odnos prema ženama, na postavljene tvrdnje (*Žene nemaju uvek potrebne kvalitete i veštine za pozicije koje nose odgovornost* i *Žene žrtve nasilja obično izazovu nasilnika zvocanjem*), pokazalo se da za nasilje nad ženama 10% ispitanika optužuje upravo same žene (toliko njih se složilo sa tvrdnjom da *Žene žrtve nasilja obično izazovu nasilnika zvocanjem*) !

Tabela 5.1.1. Tvrdnje koje formiraju indeks diskriminacije (u %)

	Neslaganje		Neodlučan		Slaganje	
	2012	2013	2012	2013	2012	2013
Istraživački ciklus						
1.1. Lako je podržavati Rome kad ti nisu u komšiluku	49	46	20	20	31	34
1.2. Nemam ništa protiv Roma, ali oni, ipak, vole da krađu	42	38	22	23	37	39
2.1. Homoseksualizam je bolest koju treba lečiti	32	30	20	21	48	49
2.2. Nemam ništa protiv homoseksualaca, ali neka oni to rade kod svoje kuće	17	12	13	14	71	74
3.1. Treba biti oprezan prema drugim narodima i kada se pokazuju kao prijatelji	32	31	20	23	48	46
3.2. Srbija treba da bude država samo srpskog naroda jer je on većinski narod	61	59	15	18	24	23
4.1. Normalan čovek priznaje samo tradicionalne vere (pravoslavlje, katolike, islam)	37	39	22	24	41	38
4.2. Male verske zajednice „krađu“ dušu ljudima	33	33	35	32	33	35
5.1. Ima neke istine u knjigama koje objašnjavaju postojanje jevrejske zavere	34	30	46	54	20	16
5.2. Jevreji nastoje da izvuku korist čak i iz sopstvenog stradanja	34	33	43	48	23	19
6.1. Decu sa smetnjama u razvoju ne bi trebalo mešati sa ostalom decom	61	62	19	25	20	13
6.2. U našem narodu nema mnogo osoba sa invaliditetom	61	57	29	33	10	10
7.1. Zdravstvene ustanove bi trebale da odbiju lečenje obolelih od HIV/AIDS	85	84	11	12	4	4
7.2. Za svoju bolest, oboleli od HIV/AIDS su sami krivi	52	42	25	30	23	28
*8.1. Žene nemaju uvek potrebne kvalitete i veštine za pozicije koje nose odgovornost		67		19		14
**8.2. Žene žrtve nasilja obično izazovu nasilnika zvocanjem		72		18		10

Polazeći od navedenih tvrdnji, **formirali smo jedan zbirni pokazatelj koji ukazuje na to koliko su naši građani, generalno gledano, skloni diskriminaciji.** U poređenju sa periodom od pre godinu dana, **smanjio se broj onih koji su spremni da diskriminišu, ali se smanjio i broj onih koji ne diskriminišu odnosno onih koji su spremni da se suprotstave diskriminaciji,** barem po iznetim stavovima u ovom istraživanju. I jednih i drugih je sada za po 3% manje nego pre godinu dana, dok se broj onih koje smo definisali kao neutralne povećao sa 50% na 56% od ukupnog broja ispitanika.

Grafikon 5.1.2. Indeks diskriminacije (u %)

5.2. Upoznatost i stavovi prema diskriminaciji

Nakon što smo metodološki definisali indeks diskriminacije (videti *Poglavlje 5.1.*) i predstavili najznačajnije rezultate prelazimo na detaljnu interpretaciju istraživačkih nalaza. Sve nalaze poredićemo sa prošlogodišnjim istraživanjem koje je realizovao CeSID (sa metodološkim okvirom koji je identičan ovom istraživanju u 90% upitnika), ali i sa nekim ranijim², gde je to statistički moguće.

Kao i u ranijim istraživačkim ciklusima, na početku smo građane pitali da nam kažu šta oni podrazumevaju pod pojmom diskriminacija? Šta je to što je njihova prva asocijacija na ovaj pojam? Radi se o spontanim odgovorima, jer se radilo o otvorenom pitanju. **Odgovore smo dobili od tri četvrtine populacije, što je na nivou od pre godinu dana.** Od onih koji su imali stav i „ponudili neku od definicija“ pojma diskriminacije, izdvajaju se tri vrste odgovora:

1. **ugrožavanje/uskraćivanje prava** (22%),
2. **omaložavanje/ponižavanje** (13%) i
3. **neravnopravnost/nejednakost** (7%).

Redosled asocijacija je identičan kao i prošle godine, dok je u istraživanju iz 2010. godine, na prvom mestu bila definicija diskriminacije kao odbacivanja/isključivanja iz zajednice (ove godine nam je to reklo 6%). Od ostalih asocijacija, u značajnijem procentu se pominju još: različitost/ugrožavanje zbog razlika i nasilje/zlostavljanje/maltretiranje.

Da je diskriminacija ugrožavanje ili uskraćivanje prava, više od proseka nam kažu građani starosti između 30 i 59 godina; sa VII stepenom obrazovanja; vlasnici preduzeća ili zaposleni u javnom sektoru i pripadnici manjinskih zajednica (posebno bošnjačke, gde je čak 40% navelo upravo ovu asocijaciju na reč diskriminacija – što je skoro duplo više od proseka).

² Istraživanja koja je realizovao Ipsos Strategic Marketing.

Tabela 5.2.1. Šta Vi podrazumevate pod pojmom diskriminacija? (u %)

	2012	2013
Ugrožavanje/uskraćivanje prava	23	22
Omalovažavanje, ponižavanje	17,8	13,1
Neravnopravnost, nejednakost	11,9	7,5
Odbacivanje, isključivanje iz zajednice	7,7	6
Različitost/ugrožavanje zbog razlika	4	4,5
Nasilje, zlostavljanje, maltretiranje	2,1	3,8
Versko nerazumevanje/ugrožavanje	1,2	1,1
Rasna diskriminacija, rasizam	1,3	1,3
Nacionalna pripadnost, netrpeljivost, ugrožavanje	1,1	3
Radna diskriminacija, diskriminacija na poslu	0,9	1,8
Ograničavanje (zabrane) osoba ili grupe	0,8	0,7
Ignorisanje, zapostavljanje osobe ili grupe	0,7	0,9
Loše postupanje, svađe, mržnja, vređanje	0,4	1,5
Nepoštovanje razlike u mišljenjima	0,4	1,4
Zloupotreba sile, ugroženost slabijih	0,3	0,2
Žene/diskriminacija žena/zlostavljanje	0,2	1,4
Ugrožavanje/uskraćivanje prava manjina	0,2	1,4
Imovinske razlike, diskriminacija siromašnih	0	0,4
Odnos prema starima, bolesnima, invalidima	0	0,1
Ostalo	0,9	3,8
<i>Ne znam, nemam stav</i>	25	24,2

Pitali smo građane da li je opravdano nekome uskratiti neko pravo (*pravo na rad, na školovanje i sl.*) samo na osnovu nekog ličnog svojstva (*nacionalne pripadnosti, veroispovesti, pola...*)? Radi se, zapravo, o pitanju koje predstavlja i suštinu diskriminacije onako kako je to kod nas vidi Zakon o zabrani diskriminacije iz 2009. godine³

Četiri petine populacije jasno razgraničava da se radi o neopravdanom postupku, odnosno da se ne može uskratiti pravo nekome samo na osnovu nekog ličnog svojstva. Međutim, kao i prošle godine, postoji nemali broj građana (16%) koji nam kažu da to „uglavnom nije opravdano“, ali da postoje okolnosti koje bi to opravdale! Budući da

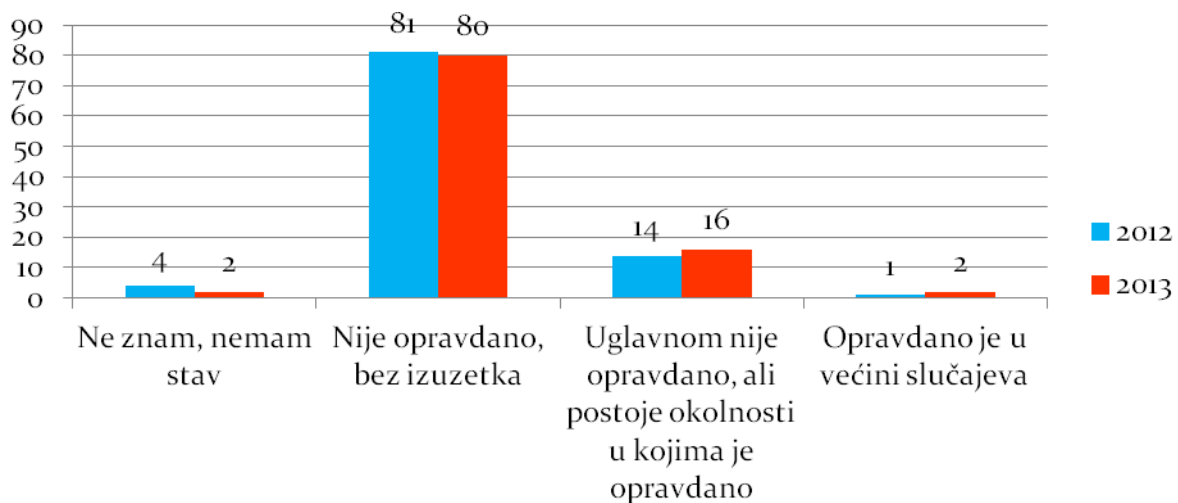
³ U Članu 1 se kaže da izrazi „diskriminacija“ i „diskriminatorno postupanje“ označavaju svako neopravdano pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje (isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva), u odnosu na lica ili grupe kao i na članove njihovih porodica, ili njima bliska lica, na otvoren ili prikriven način, a koji se zasniva na rasi, boji kože, precima, državljanstvu, nacionalnoj pripadnosti ili etničkom poreklu, jeziku, verskim ili političkim ubeđenjima, polu, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji, imovnom stanju, rođenju, genetskim osobenostima, zdravstvenom stanju, invaliditetu, bračnom i porodičnom statusu, osuđivanosti, starosnom dobu, izgledu, članstvu u političkim, sindikalnim i drugim organizacijama i drugim stvarnim, odnosno pretpostavljenim ličnim svojstvima (u daljem tekstu: lična svojstva).

se radi o osetljivom pitanju, ova grupa može da bude ona koja je, pod određenim okolnostima, spremna da diskriminiše.

Zanemarljiv je broj ispitanika koji misle da je to opravdano u većini slučajeva.

Koje se ciljne grupe nalaze među onima oni nam kažu da uglavnom nije opravdano uskratiti neko pravo samo na osnovu ličnog svojstva, ali i da postoje okolnosti u kojima je to opravdano? **Među njima je više od proseka žitelja Vojvodine, mladih (starosti između 15 i 18 godina), onih sa srednjom školom ili učenika/studenata.**

Grafikon 5.2.1. Da li je opravdano nekome uskratiti neko pravo (pravo na rad, na školovanje i sl.) samo na osnovu nekog ličnog svojstva (nacionalne pripadnosti, veroispovesti, pola...)? (u %)

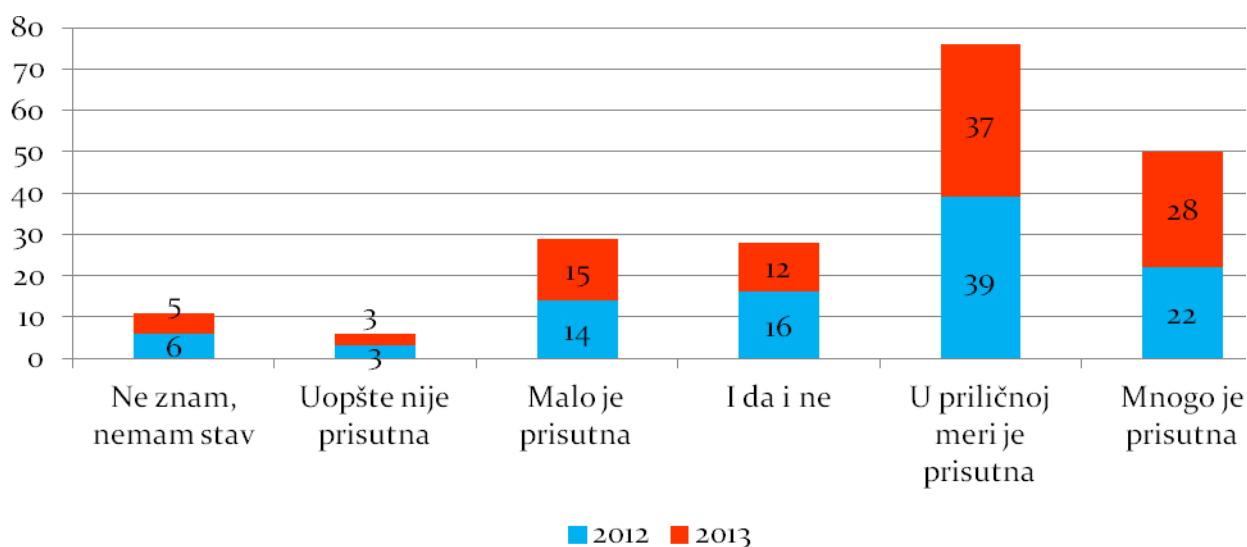

5.3. Percepcija stanja u Srbiji

U ovom poglavlju, prezentovaćemo opštu sliku o odnosu građana prema diskriminaciji u Srbiji.

Kao i prošle godine, većina građana je mišljenja da je društvo u kome živimo **diskriminatorско**. U prilog tome ide i činjenica da skoro dve trećine (65%) ispitanih kaže da je diskriminacija prilično ili mnogo prisutna u našoj zemlji. Ako na to dodamo i 12% onih koji kažu „i da i ne“ i 15% koji ocenjuju da je malo prisutna, uočavamo da je broj onih koji kažu da diskriminacije uopšte nema, na nivou statističke greške. U svim istraživačkim ciklusima od 2009. godine, broj ispitanih koji kažu da u Srbiji postoji prilično ili mnogo diskriminacije bio je oko 60%, ali je sada taj procenat najveći i iznosi 65%.

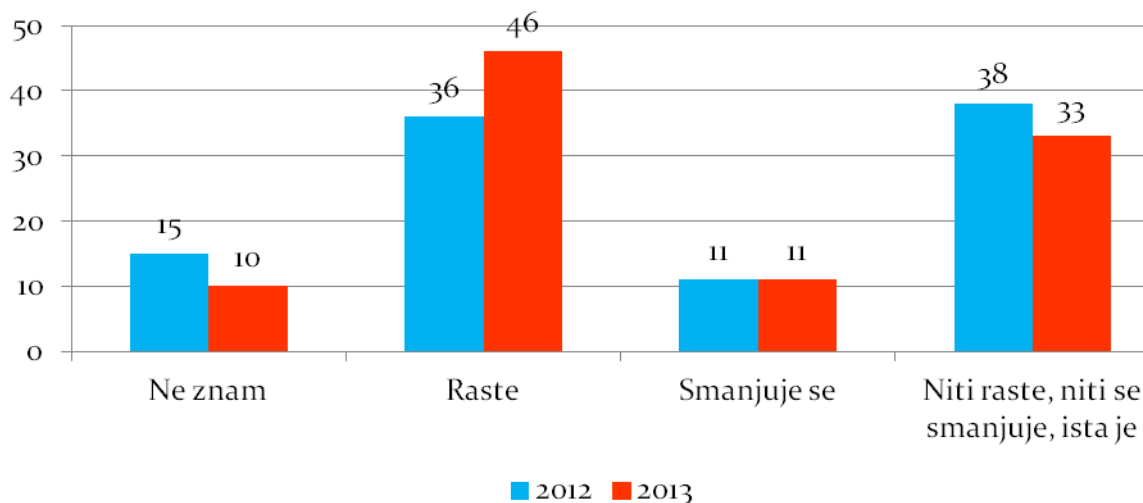
Grafikon 5.3.1. U kojoj meri diskriminacija postoji u našoj zemlji? (u %)

Da bismo upotpunili opštu sliku o prisutnosti diskriminacije u Srbiji, pitali smo građane za njihovu percepciju da li u našoj zemlji diskriminacija raste ili se smanjuje u odnosu na period od pre tri godine. Nalazi su u korelaciji sa prethodnim zaključkom (Grafikon 5.3.1.), jer u ovom istraživanju raste broj anketiranih koji kažu da je diskriminacije sada više u odnosu na period od pre tri godine – skok sa 36% u 2012. na 46% u 2013. godini. Za 5% se smanjio broj ispitanih koji su neopredeljeni odnosno broj onih koji kažu da je stanje identično.

Gotovo da nema nikakvih korelacija u odnosu na socio-demografske karakteristike ispitanika.

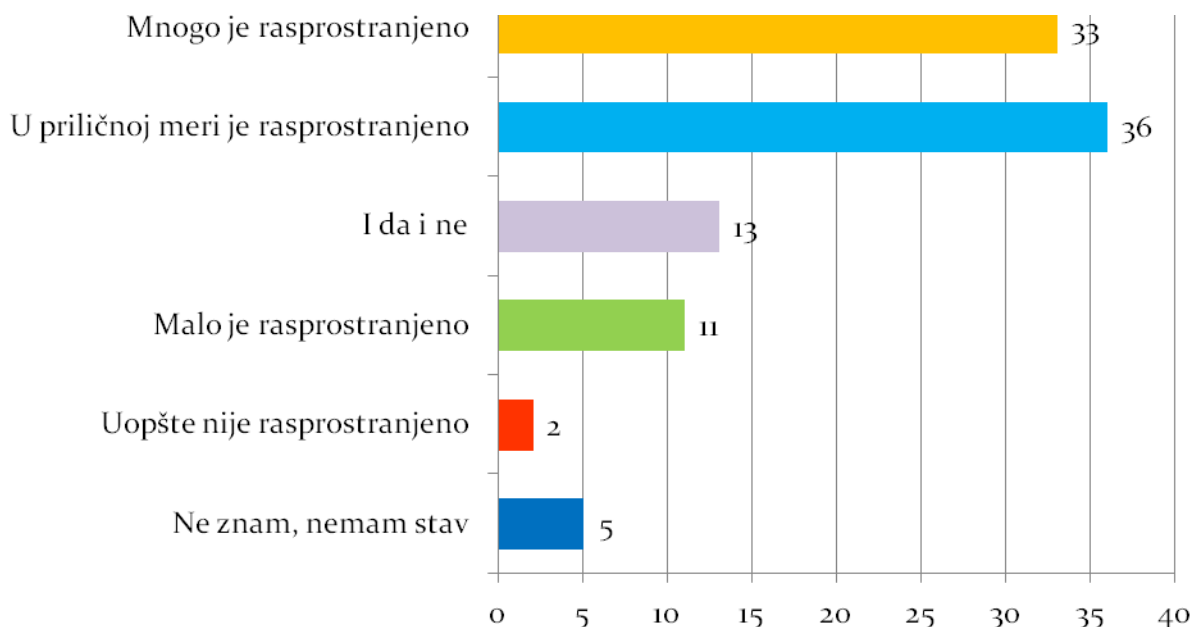
Grafikon 5.3.2. Da li u Srbiji diskriminacija raste ili se smanjuje u odnosu na period od pre tri godine? (u %)?

Za razliku od prošle godine, ove godine smo građane pitali i za njihov odnos prema rasprostranjenosti nasilja nad ženama. **Više od dve trećine ispitanih (69%) kaže nam da je nasilje nad ženama rasprostranjeno u Srbiji;** 13% kaže „i da i ne“; a svaki deveti ispitanik kaže da je to nasilje malo rasprostranjeno. **Da nasilja nad ženama uopšte nema misli samo 2% ispitanih.** Kao što se vidi, percepcija građana je da je u Srbiji, u značajnoj meri, prisutno nasilje nad ženama, što je podatak koji obeshrabruje i traži aktivniji angažman državnih organa i organizacija civilnog društva.

Mlađi ispitanici i oni sa srednjim ili visokim primanjima više od proseka misle da je nasilje nad ženama prilično ili mnogo rasprostranjeno u Srbiji.

Grafikon 5.3.3. Koliko je nasilje nad ženama rasprostranjeno u Srbiji? (u %)

Koje su grupe najviše diskriminirane u Srbiji? Građane smo pitali da nam spontano navedu koje su grupe, prema njihovom mišljenju, najviše diskriminirane u našoj zemlji. Ponudili smo im mogućnost da navedu ukupno tri grupe koje su najviše izložene diskriminaciji. Nalaze smo prikazali kumulativno tako što smo sabrali sve odgovore (u prvom, drugom i trećem izboru), jer su na taj način nalazi uporedivi sa svim ciklusima od 2009. godine.

Prva razlika koju beležimo u odnosu na 2012. godinu je manje onih koji ne znaju, nisu dali odgovor ili su neopredeljeni, čime nalazi prikazani u *Tabeli 5.3.1.* dobijaju na dodatnoj verodostojnosti.

Druga i najveća razlika u odnosu na sve istraživačke cikluse jeste podatak da se na prvom mestu po izloženosti diskriminaciji nalaze žene – to nam je ukupno navelo čak 42% ispitanih. Ako to uporedimo sa prošlom godinom, vidimo da je to za dva i po puta više. Kako tumačiti ove rezultate? Jedan od mogućih razloga (verovatno ne i jedini) je i taj što se period terenskog rada poklopio sa kampanjom „Ne okreći leđa nasilju, prijavi ga“, koju je na Međunarodni dan borbe protiv nasilja nad ženama, pokrenulo Ministarstvo rada i socijalne politike. Debata koja je tim povodom organizovana pokrenula je mnoštvo medijskih natpisa sa alarmantnim podacima da je u Srbiji u ovoj godini ubijeno 46 žena, od kojih je 27 slučajeva direktna posledica nasilja u porodici.

Na drugom mestu se nalaze Romi (41,5%), koji su u ranijim istraživanjima bili na prvom mestu – 2012: 37,8%; 2010: 45% i 2009: 50%. Iza Roma se u ovom istraživanju nalaze: osobe sa invaliditetom (28,4%), siromašne osobe (27%) i starije osobe (24,5%). Visoko na listi su i deca (18,6%) i pripadnici seksualnih manjina (16,4%). Šta uočavamo, kada detaljnije pogledamo ove rezultate? Prvo, Romi, siromašni i osobe sa invaliditetom se i sada nalaze u vrhu liste najugroženijih grupa s tim što za Rome i osobe sa invaliditetom beležimo rast u odnosu na prošlu godinu (iako su Romi i dalje manje zastupljeni u odnosu na period 2009-2010). Drugo, beležimo veće pominjanje starijih osoba (sa 17,6% na 24,5%) i, posebno, dece – sa 3,9% u 2012. na 18,6% u 2013. godini.⁴ Blag rast beležimo i za osobe drugačije seksualne orijentacije. Jedno od mogućih tumačenja ovakvih nalaza jeste da je pitanje nasilja nad ženama često u svesti ispitanika povezano i sa decom, dok su za LGBT osobe i starije osobe još uvek relativno sveža sećanja na događaje oko Parade ponosa odnosno Međunarodnog dana starih.

Tabela 5.3.1. Koje grupe su najviše diskriminisane u Srbiji (mogućnost tri odgovora)? (u %)

Istraživački ciklus	2012	2013
Romi	37,8	41,5
Siromašne osobe	27,8	27
Osobe sa invaliditetom	22,3	28,4
Žene	17,3	41,9
Starije osobe	17,6	24,5
Pripadnici seksualnih manjina	14,2	16,4
Srbi	4,9	4,1
Radnici	4,8	5,2
Nacionalne manjine	4	7,6
Izbeglice, raseljena lica	5,1	4,5
Osobe sa posebnim potrebama	3,2	0,2
Deca	3,9	18,6
Nezaposleni	3,4	5,9
Mladi	2,9	3,3
Bolesne osobe	3,9	6
Osobe sa sela	2,9	1,4
Verske manjine	2	3,6
Muslimani/Bošnjaci	2	3,1
HIV/AIDS osobe	2,5	3,2
Osobe drugačijih političkih uverenja	0,6	1,1
Neobrazovani	0,7	0,9
Albanci	1,6	1,9
Hrvati	0,9	2,1

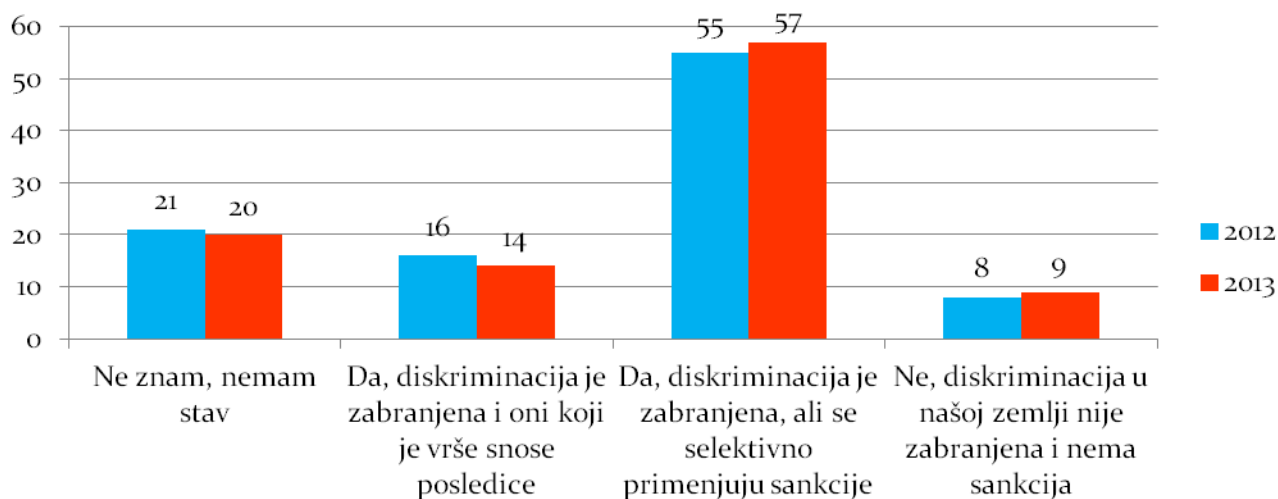
⁴ Podsećanja radi, 19. novembra 2013. godine, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti je predstavio Poseban izveštaj o diskriminaciji dece. Javna rasprava je održana u Narodnoj skupštini, a vest su preneli brojni elektronski i štampani mediji. Kod tumačenja podataka o diskriminaciji dece, treba imati u vidu i ovaj događaj iako se on odigrao pre terenskog rada anketara.

Ostalo	7,1	9,3
Mađari	0,5	1,2

Veoma je važno da znamo koliko građani znaju da je diskriminacija u Srbiji zakonom zabranjena i kakve su posledice za one koji taj zakon prekrše. **Većina građana (njih 57%) pripada grupi onih koji znaju da je diskriminacija zabranjena, ali misle da se sankcije selektivno primenjuju; 20% ne zna ili nema stav; 14% veruje da svi oni koji prekrše zakon za to snose i posledice, dok je 9% onih koji nam kažu da diskriminacija u našoj zemlji uopšte nije zabranjena i da samim tim nema nikakvih sankcija.** Rezultati su gotovo identični onima iz prošle godine, dok je u odnosu na istraživanja iz 2009. i 2010. godine ostvaren napredak u pogledu smanjenja broja ispitanih koji kažu da diskriminacija uopšte nije zabranjena u Srbiji - 8% u 2012; odnosno 9% u 2013. godini naspram 8% u 2010. godini.

Beograđani spadaju u grupu onih koji sumnjaju u implementaciju zakona, jer nam čak 78% anketiranih iz glavnog grada kaže da je diskriminacija zabranjena, ali da se se sankcije selektivno primenjuju. To je za petinu više od proseka za celu Srbiju što je više i u odnosu na prošlu godinu (i tada su Beograđani bili na vrhu). Sumnju u sprovođenje zakona imaju i osobe sa većim primanjima, kao i oni sa visokim obrazovanjem.

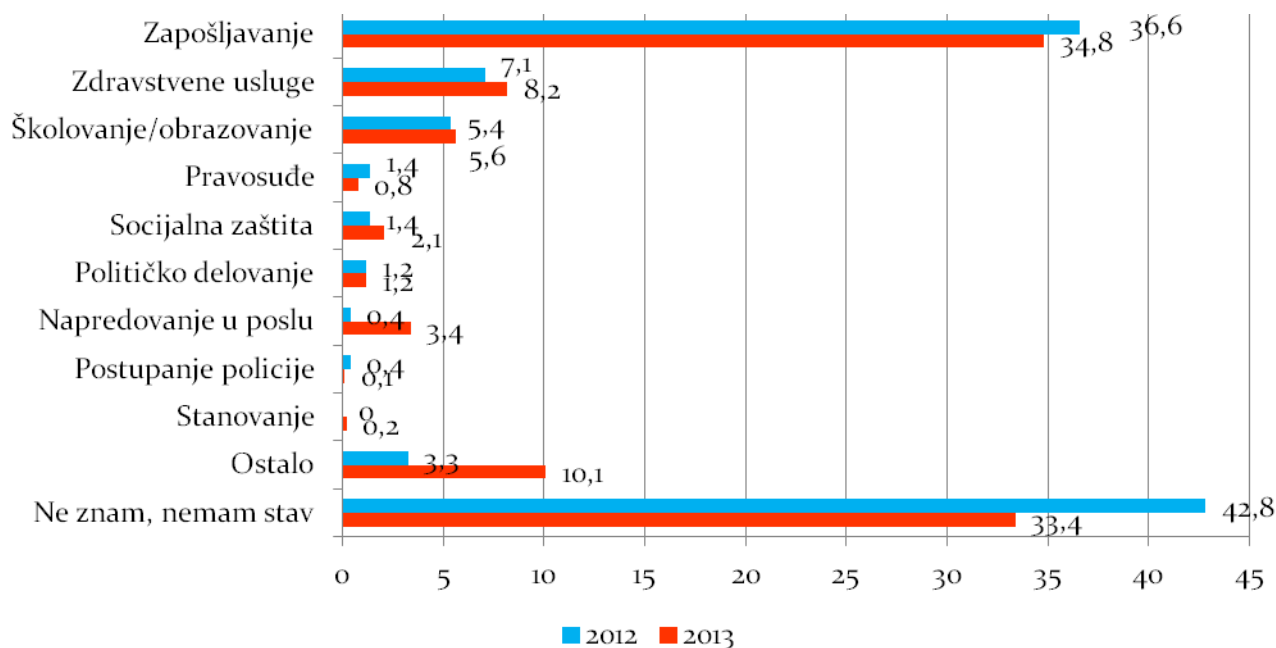
Grafikon 5.3.4. Da li je u našoj zemlji diskriminacija zabranjena zakonom i koliko se to poštuje? (u %)

Loš životni standard i visoka stopa nezaposlenosti opredeljuju mnijenje kada je reč o oblastima života u kojima je diskriminacija najprisutnija. Naime, više od trećine građana nam kaže da je diskriminacija najveća prilikom zapošljavanja (blagi pad za 2% u odnosu na 2012. godinu), dok 8% građana navodi zdravstvo kao oblast u kojoj se najčešće diskriminiše. Svi drugi odgovori su ispod 6%.

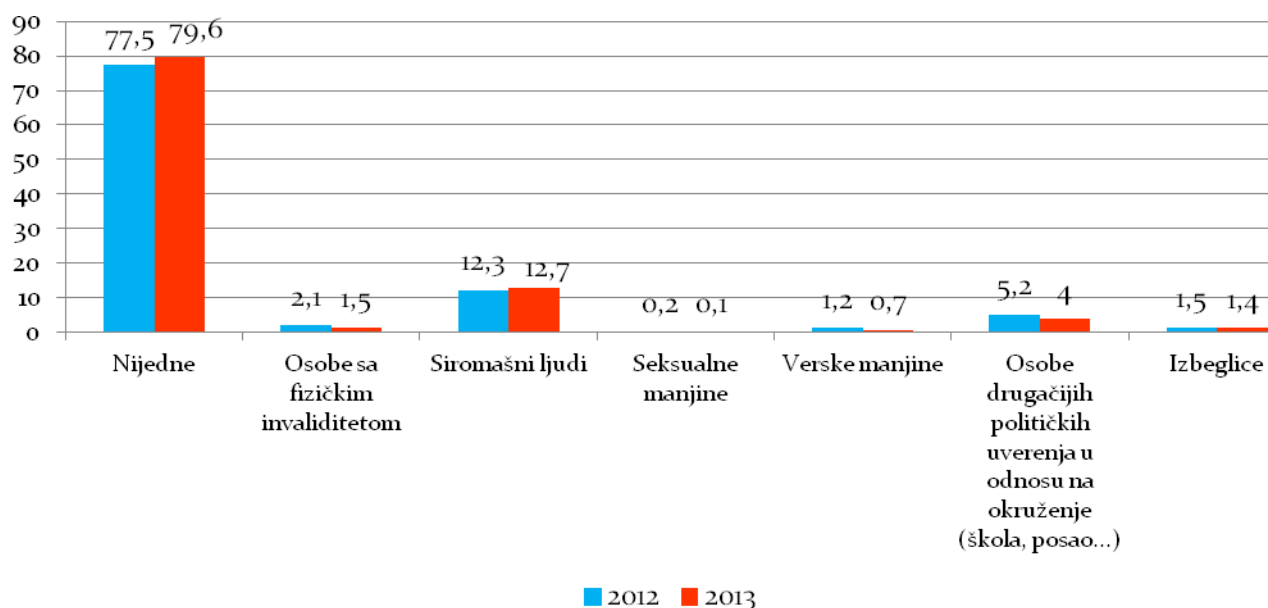
Indikativno je da oni sa najvećim obrazovanjem misle da je zapošljavanje oblast u kojoj je diskriminacija najveća. Od ostalih grupa, Bošnjaci su iznad proseka u grupi onih koji najveću diskriminaciju vide u zapošljavanju.

Grafikon 5.3.5. U kojoj oblasti života je diskriminacija najprisutnija? (u %)

Pitali smo građane i da nam kažu da li se smatraju pripadnikom neke od (potencijalno) diskriminisanih grupa. **Ogromna većina (80%) kaže da se ne oseća pripadnikom nijedne od navedenih grupa, 13% se oseća siromašnim, a 4% sebe vidi kao osobu drugačijih političkih uverenja u odnosu na okruženje.** Svi ostali odgovori su na nivou statističke greške.

Grafikon 5.3.6. Da li se smatrate pripadnikom neke od sledećih grupa? (u %)

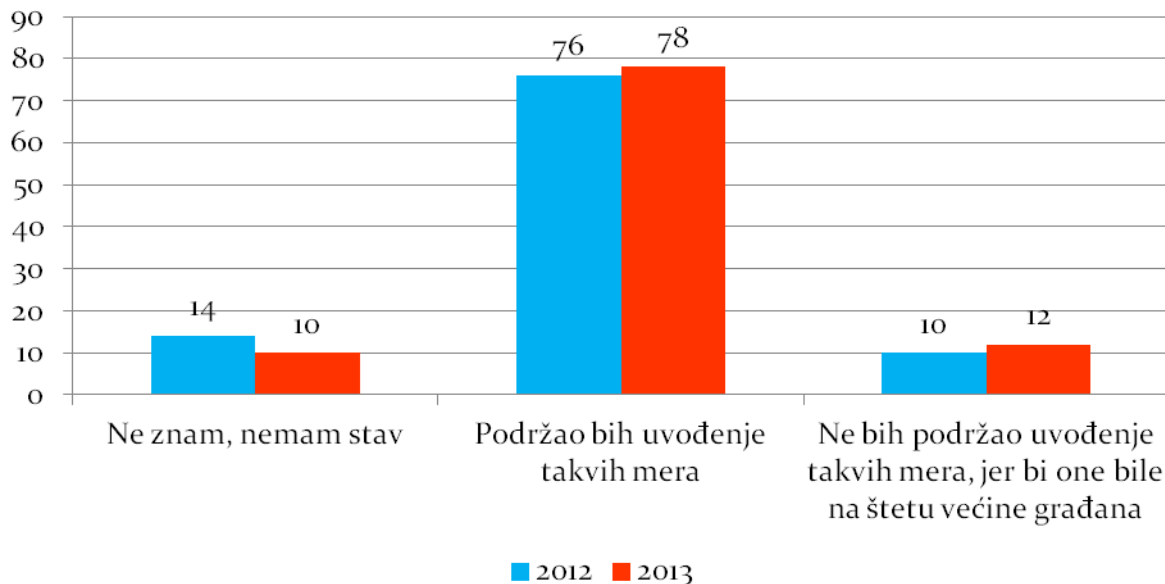

Do kraja ovog poglavlja ispitaćemo i odnos građana prema merama koje bi poboljšale položaj diskriminiranih grupa (u različitim segmentima), ali uz izdvajanja iz budžeta. Govorićemo, zapravo, o različitim modalitetima afirmativne akcije. Želeli smo da istražimo odnos građana prema ovim merama ako one zahtevaju troškove svih građana, odnosno ako podrazumevaju izdvajanja iz državnog budžeta.

Prvo pitanje sa kojim smo krenuli je ono o merama koje bi obezbedile da poslodavci u odgovarajućem procentu zaposle pripadnike diskriminiranih grupa (osobe sa invaliditetom, žene, Romi), iako to košta budžet.

Kao i prošle godine, rezultati su ohrabrujući, jer nam **78% ispitanih kaže da bi takve mere podržali**. Svaki deseti stanovnik Srbije nema stav, dok je 12% onih koji to ne bi podržali, jer bi one išle na štetu većine građana. **Interesantno je da stanovnici Beograda iznadprosečno ne bi podržali ove mere – 24% što je duplo više u odnosu na prosek**. Tako je bilo i prethodne godine, samo što je ove godine to odstupanje još veće. Očekivano, u Vojvodini je više građana koji bi podržali mere koje bi stimulisale zapošljavanje pripadnika diskriminiranih grupa, bez obzira na budžetska izdvajanja.

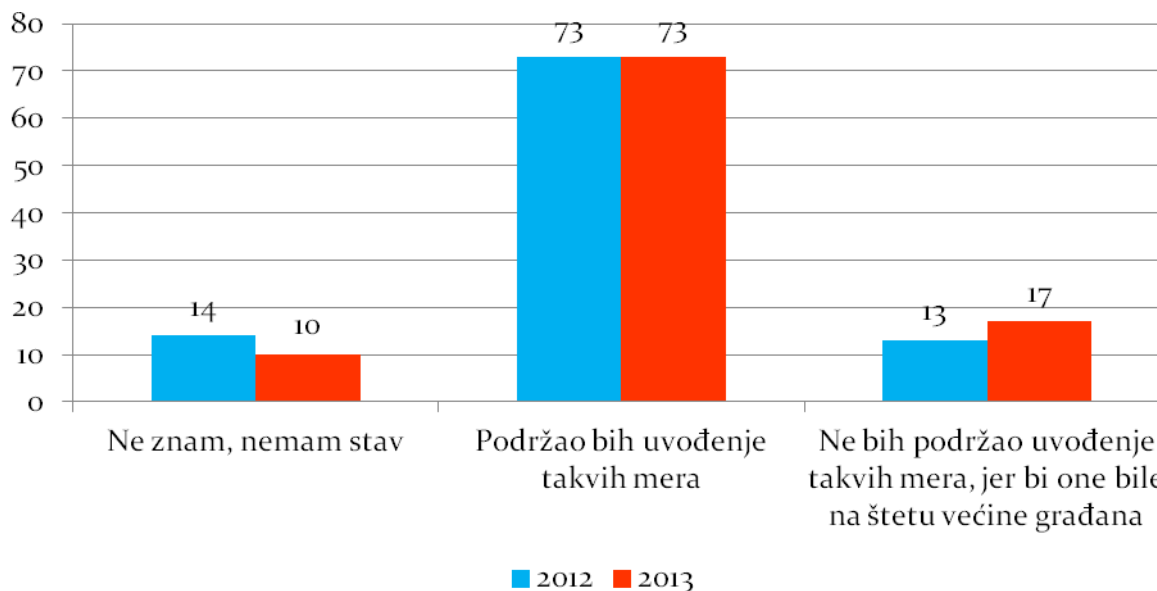
Grafikon 5.3.7. Kakav je Vaš stav prema uvođenju mera koje bi obezbedile da poslodavci u odgovarajućem procentu zaposle pripadnike diskriminisanih grupa (osobe sa invaliditetom, žene, Romi), iako to košta budžet? (u %)

U drugom pitanju smo tražili od građana da nam kažu da li bi podržali mere koje bi obezbedile poseban tretman manjinskih grupa (osobe sa invaliditetom, siromašni ljudi, Romi itd.) prilikom upisa na univerzitet, iako to košta budžet. Porastao je broj onih koji ne bi podržali uvođenje takvih mera, sa 13% u 2012. na 17% u ovoj godini. Istovremeno se smanjio broj neopredeljenih i zadržao broj građana koji bi ovakve mere podržali (73%).

Indikativno je, dakle, da bi **građani radije podržali mere afirmativne akcije u oblasti zapošljavanja nego prilikom upisa na univerzitet!** Nema bitnijih statističkih korelacija sa socio-demografskim karakteristikama građana.

Grafikon 5.3.8. Kakav je Vaš stav prema uvođenju mera koje bi obezbedile poseban tretman manjinskih grupa (osobe sa invaliditetom, siromašni ljudi, Romi itd.) prilikom upisa na univerzitet, iako to košta budžet? (u %)

Građanima smo potom predočili tri tvrdnje o merama koje mogu poboljšati položaj nacionalnih manjina, pri čemu te mere istovremeno podrazumevaju i određena budžetska sredstva.

Kao i prošle godine, građani imaju najviše razumevanja za školovanje na maternjem jeziku: 41% se slaže sa tim da manjine trebaju da imaju školovanje na maternjem jeziku, iako to košta budžet uz veliki broj onih koji se tome i protive (39%).

Kod preostale dve tvrdnje koje smo postavili građanima, veće je neslaganje nego slaganje sa predloženim merama. Tako se 46% ispitanih ne slaže sa tim da je država dužna da finansira medije nacionalnih manjina, a 49% je protiv da pripadniku nacionalne manjine treba uvek omogućiti da se obraća državnim institucijama na sopstvenom jeziku, iako to košta budžet. U oba slučaja se blago povećao broj onih kojih se sa ovim tvrdnjama ne slažu u odnosu na istraživački ciklus iz 2012. godine.

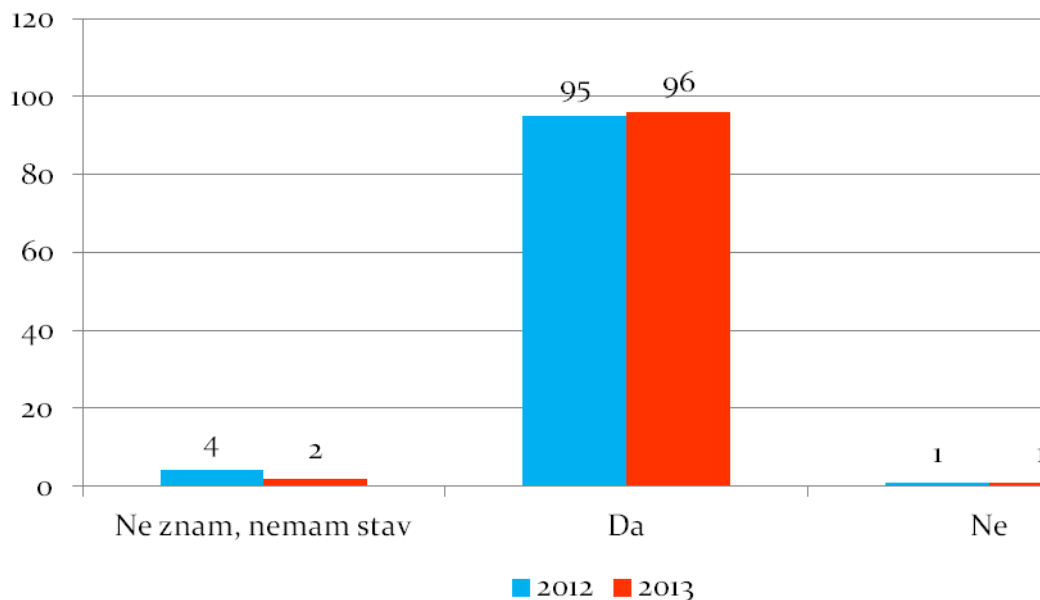
Oni koji žive u Beogradu, više od proseka se uopšte ne slažu da država treba da finansira medije nacionalnih manjina niti da se pripadnici manjina trebaju obraćati državnim institucijama na sopstvenom jeziku, ukoliko to košta budžet Republike Srbije. Očekivano, obe mere, više od proseka podržavaju pripadnici nacionalnih manjina.

Tabela 5.3.2. Odnos građana prema merama koje bi poboljšale položaj nacionalnih manjina (u %)

	2012			
	Ne slažem se	Neodlučan	Slažem se	Uk.
Nacionalne manjine bi trebalo da imaju školovanje na maternjem jeziku, iako to košta budžet	37	18	45	100
Država je dužna da finansira medije nacionalnih manjina, iako to košta budžet	42	22	36	100
Pripadniku nacionalne manjine bi trebalo uvek omogućiti da se obraća državnim institucijama na sopstvenom jeziku, iako to košta budžet	46	19	35	100
2013				
Nacionalne manjine bi trebalo da imaju školovanje na maternjem jeziku, iako to košta budžet	39	20	41	100
Država je dužna da finansira medije nacionalnih manjina, iako to košta budžet	46	20	34	100
Pripadniku nacionalne manjine bi trebalo uvek omogućiti da se obraća državnim institucijama na sopstvenom jeziku, iako to košta budžet	49	21	30	100

Na kraju, građane smo pitali da li bi za osobe sa invaliditetom trebalo da se obezbedi nesmetan pristup svim državnim zgradama, iako to košta budžet. Odgovori su više nego jasni, jer se 96% građana saglasilo sa predloženom merom.

Grafikon 5.3.9. Da li bi za osobe sa invaliditetom trebalo da se obezbedi nesmetan pristup svim državnim zgradama, iako to košta budžet? (u %)

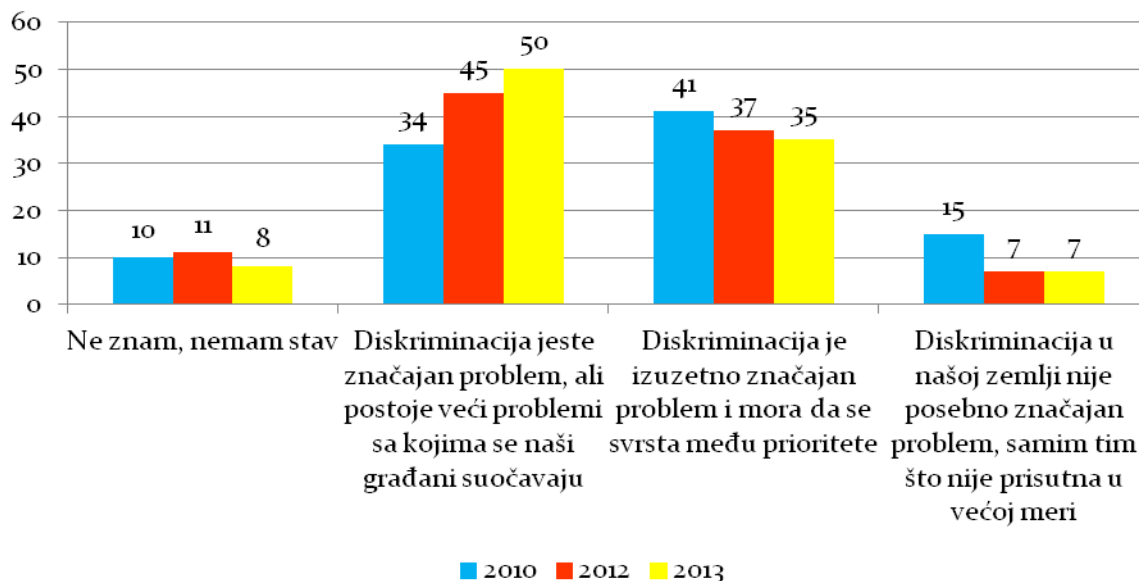

Poglavlje završavamo pitanjem, da li država problem diskriminacije treba da svrsta među prioritete koje treba rešavati? Ovo pitanje je važno da bismo saznali, koliko visoko građani rangiraju problem diskriminacije u našem društvu. U celini gledano, radi se o relativno

dobrim trendovima, iako postoje određeni negativni podaci. Tu, najpre mislimo, na činjenicu da je **broj građana koji nam kažu da je diskriminacija izuzetno značajan problem i da mora biti svrstan među prioritete u padu u poređenju sa dva prethodna istraživanja - 2010: 41%, 2012: 37% i 2013: 35%**. Dobro je što je na istom nivou broj ispitanih koji ocenjuju da diskriminacija u našoj zemlji nije posebno značajan problem – 7% što je identično kao prethodne godine, a duplo manje nego pre tri godine.

Istovremeno, **u stalnom je rastu broj onih koji smatraju da je diskriminacija značajan problem, ali da postoje veći problemi sa kojima se naši građani susreću – od 34% u 2010. godini preko 45% u 2012. godini do polovine populacije u ovoj godini**. Ovo nam sugerise, zapravo, da je ekonomija najveći problem za sve i da ostali problemi ne mogu biti na vrhu liste prioriteta. Od kada se rade ova merenja, najmanji je broj onih koji su neopredeljeni.

Grafikon 5.3.10. Da li država problem diskriminacije treba da svrsta među prioritete koje treba rešavati? (u %)

6. PREDRASUDE I TOLERANCIJA: etnička i socijalna distanca

Osnovana je pretpostavka da su etnička, odnosno socijalna distanca preduslov za pojavu diskriminacije, pa je pojava distance ogledalo pojave diskriminacije. U istraživanjima koje smo sproveli prethodne i ove godine želeli smo da vidimo u kojoj meri su naši sugrađani skloni da prave distancu prema različitim etničkim i socijalnim grupama.

U oba istraživačka ciklusa koristili smo proširenu verziju Bogardusove skale koja je najoperativnija kada je u pitanju utvrđivanje ovakvih stavova. Korišćena skala ima osam nivoa. Na prvom se polazi od najširih socijalnih kontakata - *da osoba pripadnik neke socijalne grupe bude:*

- 1) državljanin naše zemlje, 2) da bude komšija), *potom slede srednji oblici socijalne interakcije - da bude:*
- 3) saradnik na poslu, ima rukovodeći položaj u 4) preduzeću ili u 5) državi) pa ide sve do najintezivnijih socijalnih kontakata - *da se sa pripadnicima grupe:*
- 6) družite i posećujete, da budu 7) vaspitači Vašoj deci ili da sa njima 8) Vi ili vaša deca stupite u brak.

Za razliku od prethodnog istraživanja kada smo testirali odnos prema 17 različitih grupa, ovaj put je broj testiranih grupa bio manji i iznosio je 11 različitih socijalnih grupa. Kod pojedinih grupa nije se pokazalo kao opravdano korišćenje ove skale, jer u pojedinim dimenzijama odnosi nisu mogući (osoba sa mentalnim invaliditetom da bude šef na poslu ili državnik; za većinu stanovništva nije operativno pitanje o ženama u porodici i sl.) ili se radi o samoidentifikaciji velikog broja ispitanika sa pojedinim navedenim grupama (siromašne ili starije osobe), pa se odnos distance teško može sagledati u pravom svetlu.

Kao i u prethodnom istraživanju, podelu ovih grupa smo vršili prema prirodi grupe, **na etničku distancu** (kada govorimo o etničkim ili nacionalnim skupinama) i **na socijalnu distancu** (kada govorimo o drugim/netničkim kriterijumima definisanja tih grupa).

ETNIČKA DISTANCA

Podatke o etničkoj distanci, treba čitati u kontekstu etničke pripadnosti većine ispitanika. Tako je ovaj put 87% Srba u uzorku što je više za 2% u odnosu na prošlogodišnje istraživanje; procenat Mađara, Bošnjaka i Roma je isti kao i pre godinu dana - 3%, 2% odnosno 1%, dok je svih ostalih sada 7% što je za 2% manje nego prošle godine.

Dobijeni podaci ukazuju na promene po svakom od osam nivoa u odnosu na prethodno istraživanje.

Najveći stepen etničke distance postoji prema Albancima i on je najviši od svih drugih etničkih grupa u svih osam ispitivanih odnosa/socijalnih interakcija. Rezultati koji se odnose na distancu u prvim stepenima odnosa su nešto povoljniji nego pre godinu dana, ali kada se dođe do najznačajnijih socijalnih interakcija stvari ostaju iste.

Distanca prema Bošnjacima i Mađarima se nije bitno menjala u odnosu na prošlu godinu, osim kod stepena gde se meri distanca prema pripadnicima koji bi mogli da zauzmu državnički položaj (za Bošnjake je tu distanca smanjena, dok je za Mađare ostala ista). Prema Hrvatima je došlo do osetnog pada distance prema svim merenim kriterijumima, a u poslednjem koji ukazuje na najznačajniju socijalnu interakciju (brak) distanca je znatno manja prema Hrvatima nego prema Bošnjacima.

Kada su u pitanju Romi, distanca prema njima u odnosu na druge etničke grupe nije visoka u socijalnim interakcijama koje su nižeg ili srednjeg stepena (faktički sve do stupanja u brak ili porodicu). To možemo nazvati i izvesnom *opštom mimikrijom*, ali se ona „belodano“ otkriva tek u poslednjem nivou, kada distanca prema Romima biva niža samo za 1% u odnosu na Albance. **Distanca prema Srbima je očekivano najmanja, a nešto veći procenat kod poslednjeg stepena sastoji se u činjenici da Bošnjaci i Romi nisu spremni na brak sa pripadnicima srpskog naroda.** Sveukupno uzev, distanca je manja, jer je učešće Srba u ukupnoj ispitivanoj populaciji povećano.

Tabela 6.1. Etnička distanca (u %)

Nivo interakcije	Ciklus	Romi	Bošnjaci	Mađari	Hrvati	Albanci	Srbi
Državljanin	2012	6	10	6	16	23	2
	2013	6	9	6	11	20	1
Komšija	2012	13	12	7	17	26	3
	2013	14	11	7	14	25	1
Kolega	2012	11	11	7	16	27	3
	2013	11	10	7	13	23	1
Šef	2012	19	16	13	23	34	3
	2013	20	16	11	19	32	2
Državnik	2012	28	32	30	40	49	3
	2013	28	28	26	35	47	1
Priatelj	2012	18	14	10	19	33	3
	2013	20	15	9	16	33	1
Vaspitač deci	2012	26	22	16	26	42	2
	2013	27	22	15	22	41	1
U porodici	2012	53	41	30	41	57	5
	2013	56	43	31	39	57	4

SOCIJALNA DISTANCA

Za socijalne grupe koristili smo istu metodologiju kao i za etničku distancu. **Cilj je bio da uvidimo koliki je stepen socijalne distance prema pojedinim socijalnim skupinama**, odnosno da istražimo koliko postoji prostora za potencijalnu diskriminaciju. **Opšti pregled dobijenih nalaza ukazuje da postoji najveća socijalna distanca prema LGBT i HIV pozitivnim osobama.** U odnosu na prošlu godinu, može se primetiti da **distanca prema LGBT osobama** u većem broju nivoa interakcije pada, sem u

poslednjem kada je u pitanju **ulazak u porodične odnose sa pripadnicima ove grupe (tu distanca raste sa inače visokih 80% u prošlom, na 82% u ovom istraživanju)**. S druge strane, kod HIV pozitivnih osoba imamo porast distance u svim merenim segmentima odnosa, a on je najveći u poslednjem stepenu (brak, porodica) i porastao je sa 80% na 85% ispitanika koji na ovom nivou iskazuju distancu. Distanca prema verskim manjinama je pala u svih osam merenih segmenata, dok je ona porasla prema izbeglicama i migrantima/azilantima. Čini se da su česta medijska izveštavanja o ovim grupama, dovela do porasta distance prema njima. Na to smo ukazali u uvodu istraživanja, jer se period terenskog rada poklopio sa protestima u Obrenovcu. Kod etničke distance, razlike između ispitanika se pojavljuju shodno nacionalnoj pripadnosti ispitanika. Kada su u pitanju distance prema drugim socijalnim grupama ne postoje značajnija odstupanja shodno socio-demografskim obeležjima ispitanika. Kao i u istraživanju iz 2012. godine, jedino je kod odnosa prema crkvi, odnosno veri, zabeleženo da su oni koji sebe doživljavaju kao vernike koji redovno idu u crkvu ili su aktivni u crkvenim organizacijama pokazali veći stepen distance prema LGBT osobama i prema pripadnicima manjinskih verskih zajednica.

Tabela 6.2. Socijalna distanca (u %)

	Ciklus	LGBT	Verske manjine	Izbeglice	Azilanti	HIV pozitivni
Državljanin	2012	24	11	4	19	12
	2013	23	10	4	20	13
Komšija	2012	30	16	5	19	21
	2013	29	16	5	23	22
Kolega	2012	33	16	4	20	26
	2013	29	14	5	20	26
Šef	2012	41	22	9	29	31
	2013	36	20	11	31	32
Državnik	2012	48	33	16	48	36
	2013	43	29	21	47	35
Prijatelj	2012	46	24	6	24	38
	2013	46	23	7	29	42
Vaspitač deci	2012	59	31	7	35	55
	2013	55	29	9	37	55
U porodici	2012	80	48	15	45	80
	2013	82	45	18	50	85

Ukoliko pogledamo promene u distancama prema različitim etničkim i socijalnim grupama u nekoliko poslednjih godina primećujemo da se one ne menjaju značajno. To je samo teza koja ide u prilog činjenici da su **distance deo predrasuda i stavova koji se formiraju u periodu socijalizacije mladih i da se one posle toga ne menjaju u**

većem obimu. Pojedine situacije i okolnosti mogu da povećaju ili smanje distancu prema različitim grupama, ali trendovi su relativno gledano stalni i oni su promenljiva kategorija tek u dugom vremenskom periodu. Ono što može biti zabrinjavajuće jeste da trend blagog pada distanci prema etničkim skupinama (Hrvati, Bošnjaci) prati porast distance prema Romima i drugim socijalnim grupama koje su marginalizovane (LGBT populacija, HIV pozitivne osobe).

Tabela 6.3. Promene u etničkim i socijalnim distancama (u %)

	KOMŠIJA				U PORODICI			
	2009	2010	2012	2013	2009	2010	2012	2013
Romi	11	12	12	14	46	52	53	56
Bošnjaci	10	16	17	11	40	48	41	43
Mađari	5	7	7	7	24	28	30	31
Hrvati	10	17	17	14	31	39	41	39
Albanci	26	31	26	25	55	64	57	57
LGBT	21	40	30	29	69	82	80	82
Izbeglice	4	3	5	5	11	7	15	18
HIV pozitivni	28	35	21	22	78	82	80	85

Nezavisno od etničke/socijalne distance želeli smo da saznamo od ispitanika da li oni primećuju da se prema nekoj od ovih navedenih grupa postupa diskriminatorski od strane većine. Ovaj put smo mogli da uključimo sve socijalne grupe koje nismo merili kroz Bogardusovu skalu (poput osoba sa mentalnim invaliditetom, na primer). **Najpre smo postavili pitanje za svaku od navedenih grupa da li prema njoj ima diskriminacije, a onda smo kroz posebno (diferencirajuće pitanje) želeli da utvrdimo prema kojoj grupi građani smatraju da ima najviše diskriminatornog ponašanja.** Imajući u vidu način na koji je postavljeno pitanje treba reći da **što je indeks niži to građani imaju percepciju da je navedena grupa izložena diskriminaciji.**

Najpre ukazujemo na promene koje su nastale u jednoj godini u percepciji diskriminacije određenih grupa (2012.-2013. godina). **Građani smatraju da je u slučaju dve grupe došlo do povećanja diskriminacije prema njima. To se odnosi na grupu azilanata/migranata gde je došlo do porasta indeksa diskriminisanosti za 0.2, dok je za grupu kojoj pripadaju žene porastao indeks diskriminisanosti za 0.3 indeksna boda.** U slučaju diskriminacije Srba ispitanici misle da je došlo do poboljšanja stanja i sada je ovaj indeks pao za 0.2 boda. Kod svih ostalih ispitivanih grupa nije bilo značajnijih promena u odnosu na prošlogodišnje istraživanje (Tabela 6.4.).

Kada su u pitanju etničke skupine, **većina građana ne percipira da su etničke grupe, osim Roma, izložene diskriminaciji u našoj zajednici.** Percepcija da postoji diskriminacija Roma iznosi 2.9 što ukazuje da većina stanovništva nalazi određene elemente diskriminacije prema ovoj etničkoj skupini. **Kod drugih socijalnih grupa**

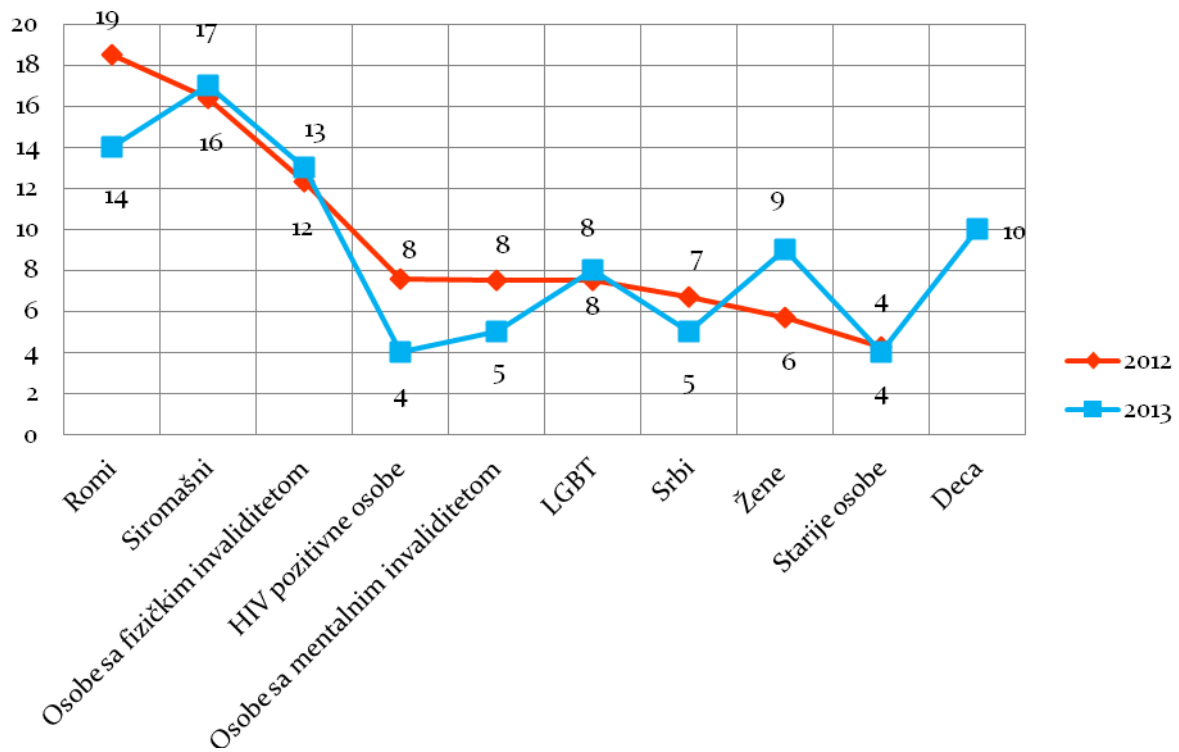
najveći stepen diskriminacije „trpe” siromašne osobe, a potom osobe sa mentalnim i fizičkim invaliditetom.

Tabela 6.4. Indeks percepcije diskriminacije socijalnih grupa (u %)

	2012	2013
Romi	2.8	2.9
Bošnjaci	3.9	4.0
Mađari	4.3	4.4
Hrvati	4.1	4.2
Osobe sa fizičkim invaliditetom	2.5	2.5
Osobe sa mentalnim invaliditetom	2.4	2.4
Starije osobe	2.8	2.8
Žene	3.1	2.8
Siromašni ljudi	2.4	2.3
LGBT populacija	3.1	3.1
Verske manjine	3.6	3.8
Albanci	3.8	3.9
Srbi	3.7	3.9
Izbeglice	3.6	3.9
Migranti/Azilanti	3.7	3.5
Stranci	4.3	4.4
Osobe obolele od HIV-a	2.7	2.8
Deca bez roditelja		2.8

U *Grafikonu 6.1.* su predstavljeni procenti koji ukazuju na percepciju građana o tome koliko su neke grupe diskriminirane (ovde se radi o pitanju gde su ispitanici mogli da se opredele samo za jednu grupu). Podaci se u određenoj meri razlikuju i u odnosu na 2012. godinu i u odnosu na ocene o diskriminaciji kada smo ih pitali za svaku grupu posebno. Najpre, **Romi više nisu prioritarno diskriminirana grupa, već su to siromašni ljudi. To je posledica činjenice da se radi o delu samoidentifikovanih ispitanika sa tom socijalnom grupom**, u okvirima teške ekonomske krize koja traje u Srbiji. Diskriminacija osoba sa fizičkim invaliditetom i LGBT populacije u percepciji ispitanika nema značajnih pomeranja, dok je **očekivano došlo do prepoznavanja žena kao grupe koja je diskriminirana više nego pre godinu dana**. Kažemo očekivano, jer se kroz čitavo istraživanje žene u većoj meri vide kao ugrožena grupa. Deca bez roditelja su, takođe grupa koja se percipira kao ugrožena, mada ove grupe nije bilo u ponuđenim odgovorima pre godinu dana. Sve ostale grupe, koje se ne nalaze na ovom grafikonu, a bile su ponuđene kao mogući odgovori imaju manje od 1% ispitanika koji smatraju da su one najviše najdiskriminiranije u Srbiji.

Grafikon 6.1. Koga najviše diskriminišemo (u %)

7. ODGOVORNOST I ULOGA INSTITUCIJA

Kroz dva niza pitanja pokušali smo da saznamo u kojoj meri je diskriminacija prisutna u državnim i političkim institucijama. **Jedan niz se odnosio na percepciju koliko navedene institucije diskriminišu građane, a drugi niz pitanja se odnosio na percepciju ispitanika koliko bi navede institucije trebalo da utiču na smanjenje diskriminacije.** U obe oblasti institucije su bile ocenjivane školskim ocenama, od jedan do pet, a na osnovu tih ocena dobijena su dva indeksa. Prvi koji govori o tome koliko pojedine institucije diskriminišu građane, a drugi o tome koliko pojedine institucije treba da rade na sprečavanju diskriminacije.

INSTITUCIJE KOJE DISKRIMINIŠU

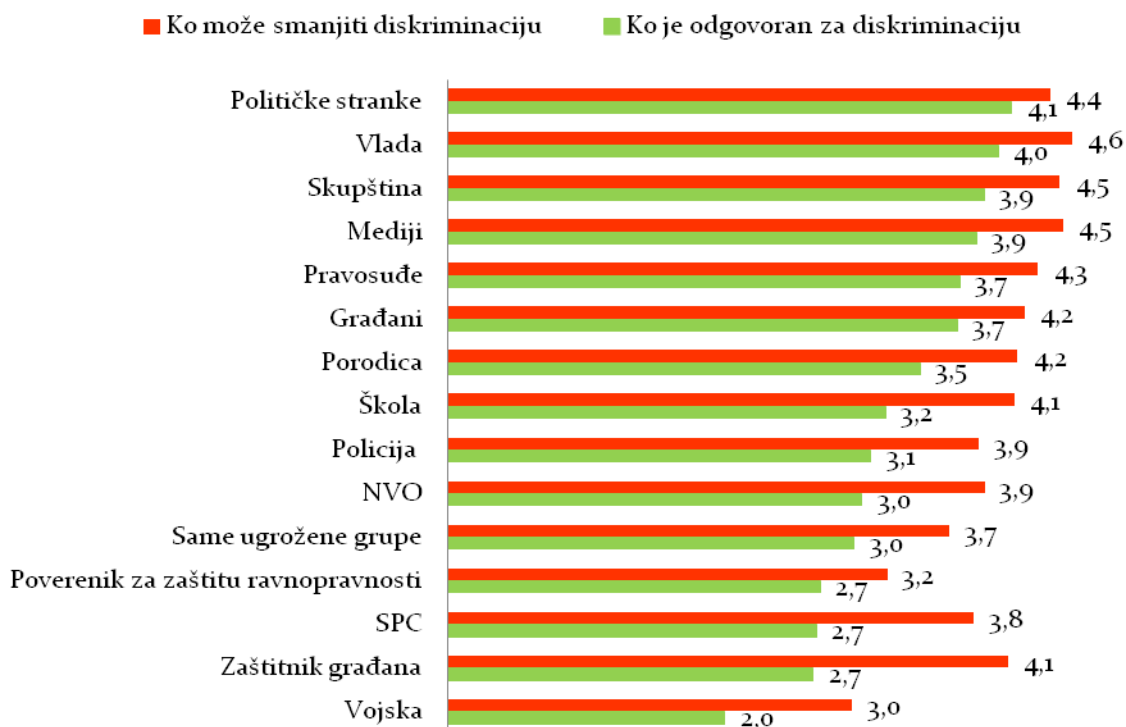
Građani uočavaju razliku između institucija kada je u pitanju percepcija da li one diskriminišu građane ili ne. Tako su one institucije koje najviše diskriminišu građane upravo **političke stranke, vlada, skupština i pravosuđe**, kao akteri u polju političko-državnih institucija. **Iznenadjenje su mediji i sami građani koji bi pre trebali da budu zaštitnici diskriminiranih, a ne kreatori diskriminacije.** Prema svim ovim navedenim institucijama prosečne ocene se kreću od 3.7 do 4.1, što predstavlja visoke vrednosti i one ukazuju na postojanje osećaja diskriminacije koju ove institucije proizvode.

INSTITUCIJE KOJE SPREČAVAJU DISKRIMINACIJU

S druge strane, razlike između navedenih institucija, kada je u pitanju njihova uloga u sprečavanju diskriminacije, je značajno manja. Opet su institucije - **vlada, skupština, mediji, političke stranke i pravosuđe najodgovornije za sprečavanje diskriminacije**, ali blizu njih se očekuje i odgovornost svih drugih, poput Zaštitnika građana, samih građana, porodice.

U odnosu na prošlogodišnje istraživanje, razlike u indeksima su minimalne, s tim da **postoje dva važna odstupanja**. Prvo, **policija se smatra manje odgovornom i za pojavu diskriminacije i za proces njenog rešavanja**. Drugi nalaz se tiče percepcije javnosti o mogućnostima institucije Poverenika za zaštitu ravnopravnosti da utiče na smanjenje diskriminacije. Poverenik za zaštitu ravnopravnosti se ne percipira kao institucija koja je odgovorna za pojavu diskriminacije. S druge strane, ispitanici smatraju da ona nije odgovorna za sprečavanje diskriminacije.

Grafikon 7.1. Državne institucije i diskriminacija (u %)

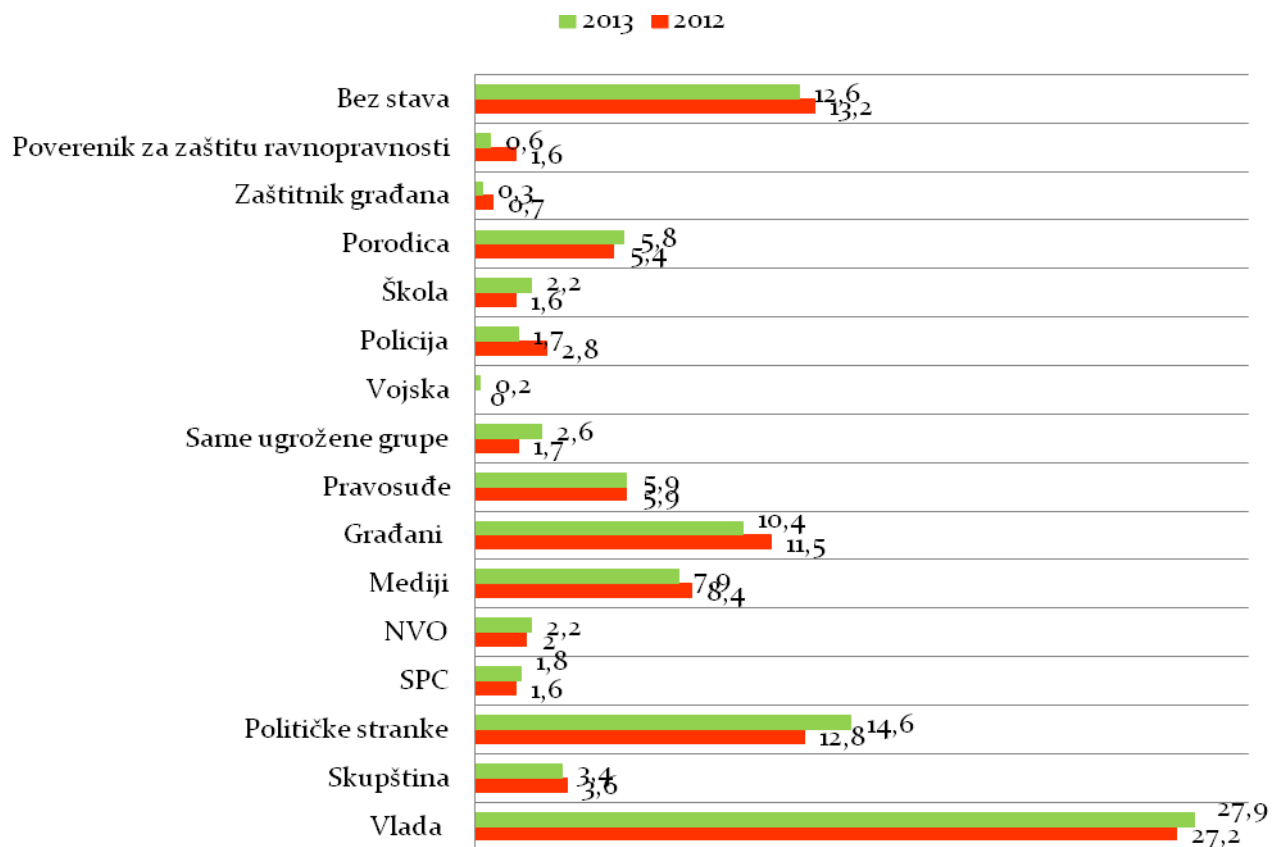

INSTITUCIJE KOJE DISKRIMINIŠU I INSTITUCIJE KOJE BI TREBALO DA SPREČAVAJU DISKRIMINACIJU

Ukoliko želimo da odredimo koga građani smatraju najodgovornijim za proces diskriminacije, odnosno ko bi mogao najviše da pomogne da se ona izbegne koristimo dva diferencirajuća pitanja, odnosno odgovore na njih. Podatke smo prikazali uporedno i sa prošlogodišnjeg i sa ovogodišnjeg istraživanja, da bi se videle promene u vremenskim serijama.

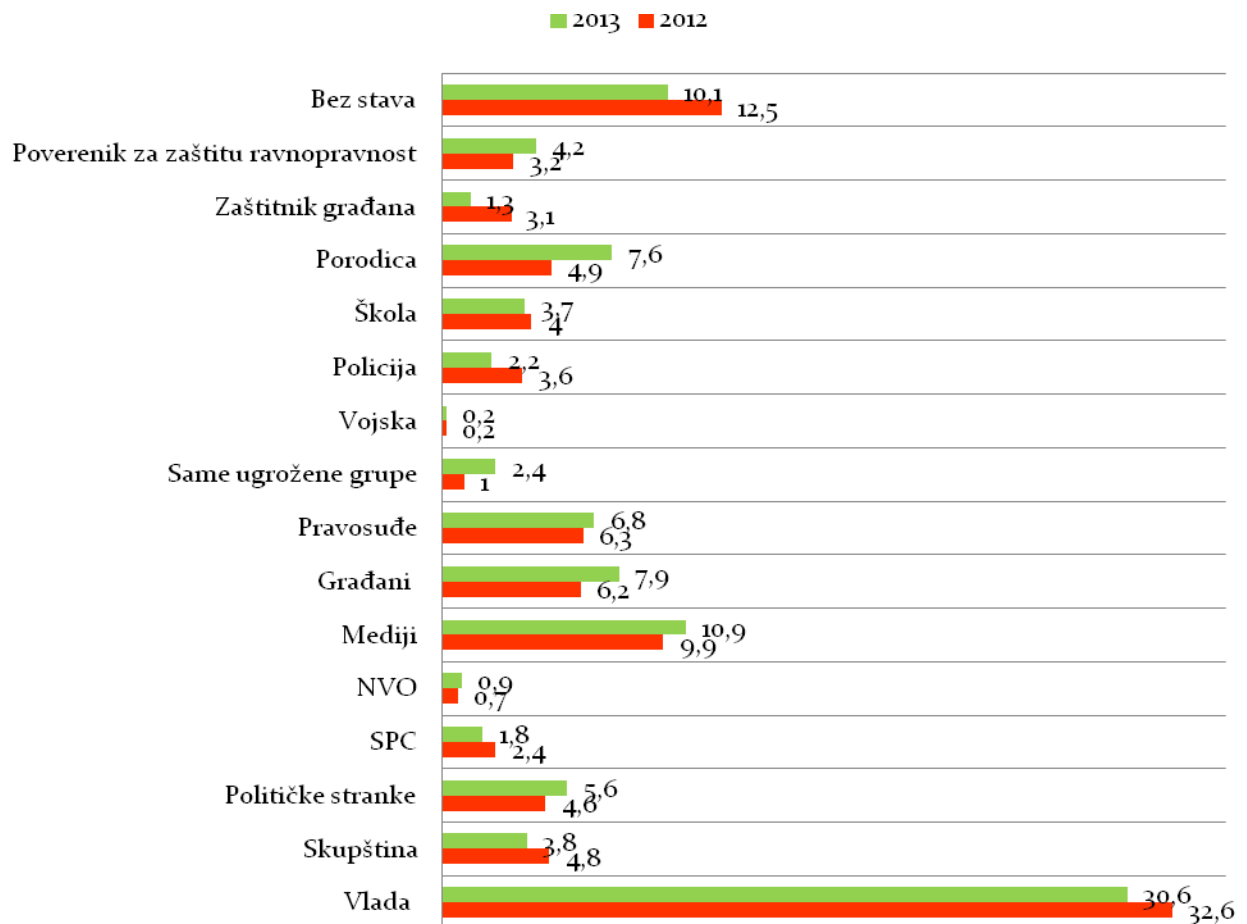
Od strane ispitanika Vlada, odnosno izvršna vlast se vidi i kao institucija koja najviše diskriminiše, ali i kao ona koja treba najviše da pomogne u ovoj oblasti. Skoro 28% građana je navelo ovu instituciju kao onu koja najviše diskriminiše. Dvocifren procenat građana u Srbiji smatra da, osim Vlade, stranke i sami građani predstavljaju najveće kreatore diskriminacije. **U oba slučaja (stranke i građani), postoji relevantan porast u odnosu na prošlu godinu, dok je kod vlade zabeležen mali pad.** Sve ostale institucije su viđene kao one koje manje diskriminišu i nema značajnijih promena u odnosu na prošlu godinu.

Grafikon 7.2. Koja institucija najviše diskriminiše (u %)

S druge strane, više od 30% ispitanika percipira vladu kao ključnog aktera u rešavanju ovih problema, a osim nje dvocifren skor imaju samo medijski poslenici. Međutim, odgovornost na ovom planu se vidi i kod samih građana, porodice i pravosuđa. Tako je u periodu od godinu dana poraslo očekivanje od porodice sa 4.9% na 7.6% što je najznačajnija promena koju smo „uhvatili” u ovoj oblasti.

Grafikon 7.3. Koja institucija treba da sprečava pojavu diskriminacije (u %)

8. LIČNA ISKUSTVA SA DISKRIMINACIJOM

Da bismo stekli potpuniji uvid u to kakav je odnos građana prema diskriminaciji, pitali smo ih i da nam prenesu njihova lična iskustva, ukoliko su bili diskriminirani. **Procenat diskriminiranih je identičan kao i 2012. godine i iznosi 16% koliko nam je reklo da su lično bili izloženi diskriminaciji.** Radi se o napretku koji je ostvaren u odnosu na period od pre tri odnosno četiri godine kada je 24% odnosno 22% građana bilo diskriminirano.

Kada je reč o okolnostima pod kojima se desila diskriminacija, imamo nešto drugačiji redosled nego pre godinu dana, iako se radi o malim odstupanjima. **Ove godine je najveći broj onih koji su doživeli diskriminaciju na radnom mestu (4% ili četvrtina od broja onih koji su imali iskustva),** a potom sledi diskriminacija u svakodnevnom životu (2,9% odnosno 18%) i prilikom traženja posla/zapošljavanja (2,8% ili 18%).

Kao što se uočava, **najveća diskriminacija u Srbiji se dešava u radnom okruženju ili prilikom zapošljavanja!**

Tabela 8.1. Izloženost diskriminaciji (u %)

	2012	2013
Ne, nisam bio izložen	83,6	84,3
Prilikom zapošljavanja/traženja posla	3,5	2,8
Na radnom mestu	3,2	4
U svakodnevnom životu, društvu	2	2,9
Verska diskriminacija	1,2	0,1
U zdravstvenoj ustanovi	1,2	0,9
U školi (fakultet, predškolsko)	1,2	0,5
Otkaz, ostali bez posla	0,6	0,4
Čekanje u redu, pred šalterom, kod službenika	0,5	0,1
Ostvarivanje prava (penzija, socijalno...)	0,4	1,1
U policiji, sukob sa policijom	0,3	0,2
U vreme izbora, promena, sukob sa vlastima	0,1	0,3
Ostalo	2,1	2,4
Ukupno	100	100

Ukoliko su građani izloženi diskriminaciji, kojoj bi se zvaničnoj ustanovi obratili?
Neznatno se povećao broj onih koji bi se nekome obratili, što je ohrabrujući pokazatelj.

Kao institucije kojima bi se obratili, građani najviše pominju: **policiju (10%)**, **Zaštitnika građana (4%)** i **pravosuđe (3%)**. Poverenika za zaštitu ravnopravnosti je pomenulo 2,3% anketiranih, što je na prošlogodišnjem nivou. **Relativno je veliki broj ispitanih koji ne znaju kome bi se uopšte obratili (6%)**.

Tabela 8.2. Ukoliko ste bili ili ukoliko budete izloženi diskriminaciji, kojoj ste se ili kojoj ćete se zvaničnoj ustanovi obratiti? (u %)

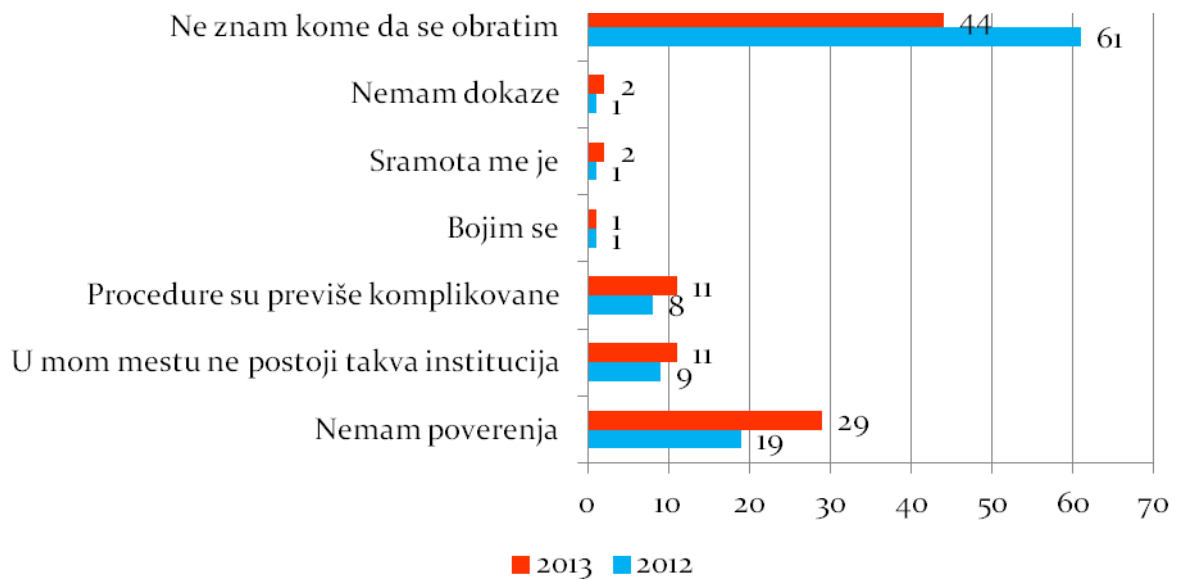
	2012	2013
Neće se nikom obratiti	72,2	67,5
Policija	12,5	9,6
Zaštitnik građana	3,5	3,9
Pravosuđe	3,3	3,4
Opštine/gradovi	2,2	2,1
Poverenik za zaštitu ravnopravnosti	2,1	2,3
Republička Vlada	0,4	1
Nevladine organizacije	0,4	0,1
Mediji	0,3	0,4
Škola	0,2	0,4
Poverenik za informacije od javnog značaja	0,1	0,3
<i>Ne zna kome</i>	0,8	5,6
Ostalo	2,1	3,6

Građane smo pitali zašto se nisu obratili nikome ako su već bili diskriminisani, odnosno zašto to ne bi uradili u budućnosti. Ovo pitanje je i indikator poverenja koje građani imaju u institucije. **U odnosu na 2012. godinu, smanjio se broj onih koji ne znaju kome da se obrate (sa 61% na 44%), iako se i dalje radi o visokom procentu.**

Međutim, beležimo negativne trendove u grupi onih koji su nam naveli neki od razloga zbog čega se nisu ili se ne bi obratili nikome. **U poređenju sa 2010. i 2012. godinom, uvećao se broj onih koji nemaju poverenja u institucije (sa petine populacije na 29% ispitanih u ovoj godini).** Istovremeno je, **u poređenju sa prošlom godinom, porastao broj građana koji kažu da su im procedure suviše komplikovane (sa 8% na 11%).** U blagom je rastu i broj onih koji kažu da u njihovom mestu ne postoji relevantna institucija kojoj bi se obratili.

Nepoverenje u institucije kao razlog neobraćanja više od proseka navode Beograđani (38%), oni između 60 i 69 godina (37%) i oni koji imaju između 40 i 60 hiljada dinara primanja po članu domaćinstva - mesečno (44%).

Grafikon 8.1. Zašto se niste, odnosno zašto se ne biste obratili nikome? (u %)

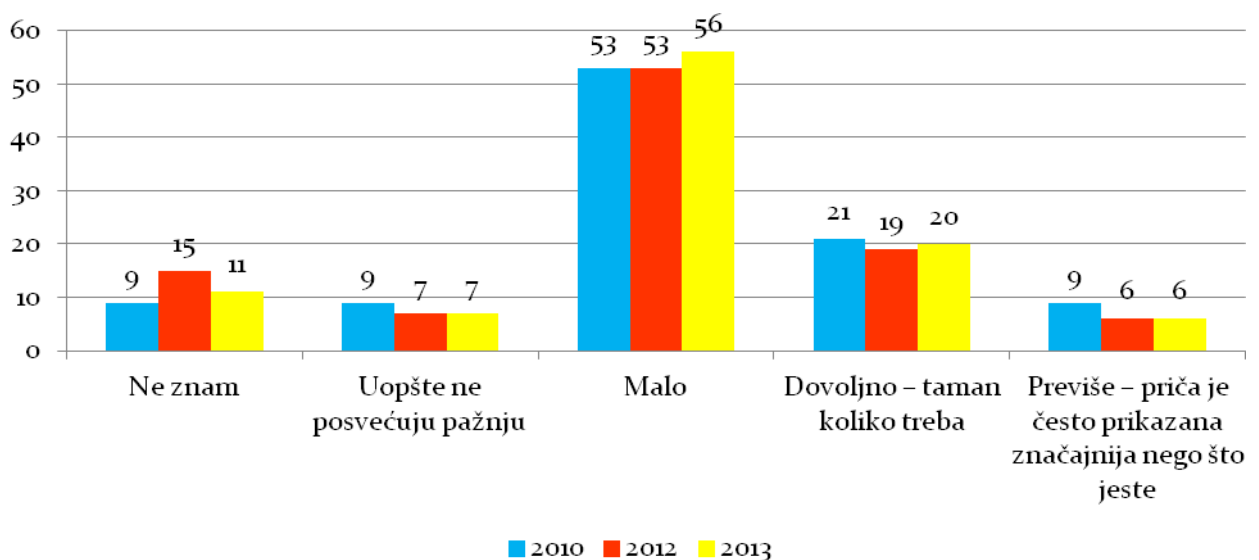

9. INFORMISANJE O DISKRIMINACIJI I DISKRIMINISANIM GRUPAMA

Neizostavan segment jedne ovakve analize jeste i odnos građana prema informisanju o diskriminaciji i diskriminisanim grupama, ulozi medija i nadležnih institucija. Poseban kvalitet u ovom poglavlju su i pitanja o tome koliko se društvo bavi ranjivim grupama ili koliko građani u svakodnevnom životu posvećuju pažnje njihovim problemima (u razgovoru sa prijateljima, na primer).

Nema velikih odstupanja u odnosu na ranije istraživačke cikluse. **Najveći deo građana ocenjuje da mediji posvećuju malo pažnje problemu diskriminacije (56%, što je za 3% više u odnosu na 2010. i 2012. godinu).** Svaki peti građanin ocenjuje da mediji „imaju meru“ odnosno da izveštavaju taman koliko treba (što je na nivou prethodnih godina); 7% misli da mediji uopšte ne posvećuju pažnju ovom problemu, a 6% da se o problemima diskriminacije piše i priča previše u medijima (da je tema predstavljena značajnijom nego što jeste).

Grafikon 9.1. Koliko mediji posvećuju pažnju problemu diskriminacije? (u %)

Nakon uvodnog pitanja o odnosu medija prema problemu diskriminacije uopšte, **građane smo pitali da nam kažu koliko sa prijateljima razgovoraju o osam ugroženih grupa ili problema; kakva je njihova ocena odnosa medija prema istim grupama/problemima i koliko društvo kao celina treba da posveti pažnje ovim pitanjima.** Dakle, išli smo od najnižeg nivoa interpersonalne komunikacije (od koje sve i

počinje), preko medija kao „srednjeg nivoa“ do najopštijeg plana – odnosa celokupnog društva prema ranjivim grupama i njihovim problemima.

Kada govorimo o interpersonalnoj komunikaciji, svi trendovi od prošle godine nastavljeni su i u ovoj: **od ugroženih grupa, samo su siromašni i stari česta tema razgovora sa prijateljima - da o njima mnogo pričaju kaže nam 28% odnosno 21% ispitanih.** Građani u velikim procentima ne pričaju uopšte o verskim manjinama (50%), osobama drugačije seksualne orijentacije (42%) i o nacionalnoj pripadnosti (38%). Te grupe su bile na začelju i prošle godine, samo su sada pokazatelji još lošiji. Ove godine smo u analizu uvrstili i nasilje nad ženama i dobili smo sledeće rezultate: 14% anketiranih mnogo priča o toj temi sa prijateljima; 26% osrednje; 35% malo, a 25% nimalo ne priča o tome.

Tabela 9.1. Koliko o sledećim temama razgovarate sa prijateljima? (u %)

Istraživački ciklus	2012	2013	2012	2013	2012	2013	2012	2013
	Nimalo		Malo		Osrednje		Mnogo	
Ravnopravnost između muškaraca i žena	23	26	31	35	32	26	14	13
Osobe drugačije seksualne orijentacije	34	42	34	34	24	17	8	7
Osobe sa invaliditetom	22	25	37	40	30	25	11	10
Siromašni ljudi	12	15	24	29	35	28	29	28
Stari ljudi	16	20	30	31	31	28	23	21
Nacionalna pripadnost	31	38	37	38	23	18	9	6
Verske manjine	43	50	33	34	18	13	6	3
*Nasilje nad ženama		25		35		26		14

Građane smo na drugom nivou pitali i to koliko ovim temama mediji posvećuju pažnju. Pitanje je važno, jer možemo da ga uporedimo sa onim što građani čine na ličnom planu, u svakodnevnom životu. **Dobijeni rezultati su u obrnutoj proporciji sa onim koliko građani o ovim temama/grupama pričaju sa svojim prijateljima.** Naime, ispitanici ocenjuju da **mediji najviše pažnje posvećuju građanima drugačije seksualne orijentacije (to kaže skoro dve petine ispitanih) dok se ta tema na nivou interpersonalne komunikacije nalazi pri samom dnu.** Istovremeno, **građani ocenjuju mediji ne posvećuju nimalo pažnje starim i siromašnjim osobama (po 23%) i verskim manjima (21%).** U prethodnoj tabeli (*Tabela 9.1.*) smo videli da su stari i siromašni, od svih ranjivih grupa koje smo im ponudili, najčešća tema razgovora sa prijateljima (očekivano, radi se samoidentifikaciji u nemalom broju slučajeva).

Kada je reč o nasilju nad ženama, 15% građana smatra da mediji mnogo izveštavaju o tome, a svaki deseti da tome ne posvećuju nimalo pažnje.

Tabela 9.2. Koliko sledećim temama mediji posvećuju pažnju? (u %)

Istraživački ciklus	2012	2013	2012	2013	2012	2013	2012	2013
	Nimalo		Malo		Osrednje		Mnogo	
Ravnopravnost između muškaraca i žena	12	12	40	42	36	35	12	11
Osobe drugačije seksualne orijentacije	7	8	25	26	33	27	34	39
Osobe sa invaliditetom	17	18	48	52	28	24	7	6
Siromašni ljudi	20	23	45	48	26	22	9	7
Stari ljudi	19	23	48	51	27	20	6	6
Nacionalna pripadnost	11	17	39	43	39	30	11	10
Verske manjine	17	21	42	44	33	27	8	8
*Nasilje nad ženama		10		38		37		15

Tabela 9.3. je i najbolji indikator odnosa građana prema problemima sa kojima se susreću ranjive grupe. Svi procenti u kategoriji da društvo treba mnogo pažnje da posveti ovim temama/grupama rastu u odnosu na medijsko izveštavanje i razgovore građana sa svojim prijateljima (Tabele 9.1. i 9.2). Tako, na primer, 76% kaže da društvo treba mnogo pažnje da posveti siromašnim ljudima; 72% osobama sa invaliditetom; 71% nasilju nad ženama; 68% starim ljudima i 53% ravnopravnosti između polova. Prema mišljenju naših ispitanika, **jedino se ljudi drugačije seksualne orijentacije i verske manjine izdvajaju kao grupe kojima društvo nimalo ne bi trebalo da posvećuje pažnju** (24% odnosno 18%).

Ovi rezultati znače da građani (za većinu grupa) pokazuju svest o njihovim problemima (izuzetak su LGBT osobe i, u manjoj meri, verske manjine i nacionalna pripadnost), ali da za njihovo rešavanje isključivo društvo snosi odgovornost. Nažalost, ni prošle godine nisu bili bitno drugačiji nalazi.

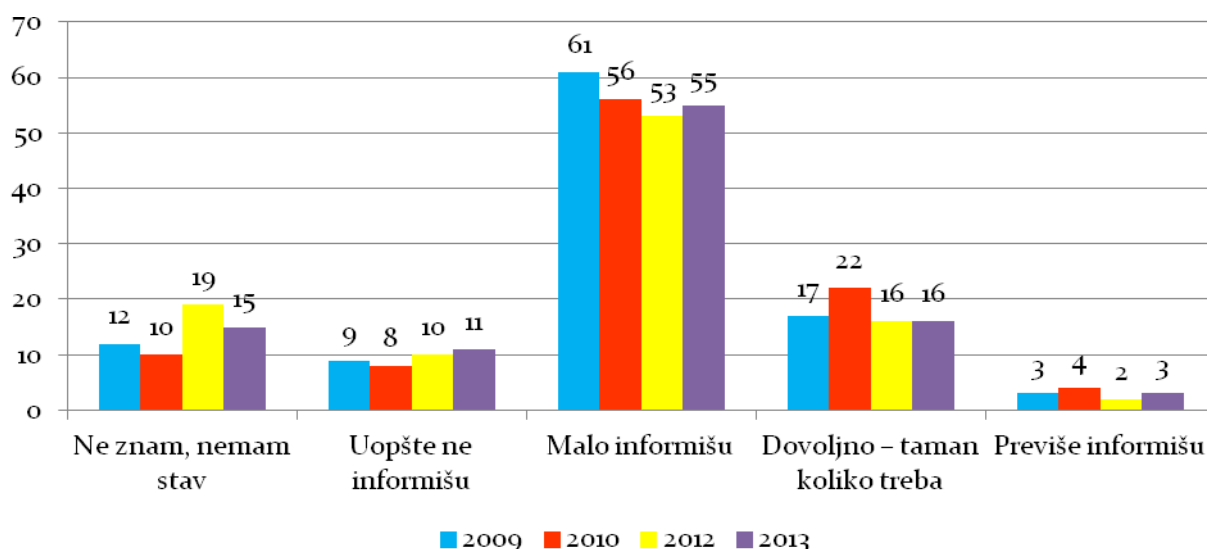
Ljudi drugačije seksualne orijentacije su u najlošijoj poziciji u odnosu na ostale grupe koje su obuhvaćene istraživanjem: o njima se među prijateljima uopšte ne priča - 42%; 39% građana ocenjuje da su medijski veoma eksponirani, a četvrtina populacije smatra da se društvo ne treba baviti njihovim problemima.

Tabela 9.3. Koliko sledećim temama društvo treba da posveti pažnje? (u %)

Istraživački ciklus	2012	2013	2012	2013	2012	2013	2012	2013
	Nimalo		Malo		Osrednje		Mnogo	
Ravnopravnost između muškaraca i žena	6	4	10	8	35	34	49	53
Osobe drugačije seksualne orijentacije	24	24	20	22	31	27	25	27
Osobe sa invaliditetom	5	2	4	5	25	21	66	72
Siromašni ljudi	4	2	4	3	20	19	72	76
Stari ljudi	5	2	6	6	26	24	63	68
Nacionalna pripadnost	10	12	19	24	40	33	31	31
Verske manjine	13	18	23	26	38	31	26	25
*Nasilje nad ženama		2		5		22		71

Osim medija, veoma je važno i da odgovorne institucije u Republici Srbiji informišu građane o problemima diskriminacije. Koliko one to čine? Nedovoljno, ako je suditi prema nalazima iz ovog istraživanja: **više od polovine populacije (55%) smatra da institucije malo informišu građane o diskriminaciji i aktivnostima države, dok svaki deveti građanin ocenjuje da uopšte ne informišu što je blagi rast u odnosu na ranije cikluse!** Da institucije dovoljno (taman koliko treba) informišu građane o diskriminaciji misli 16% (što je na nivou prethodnog istraživanja) a još 3% ocenjuje da informišu previše.

Grafikon 9.2. Koliko odgovorne institucije informišu građane o problemima diskriminacije i aktivnostima države u vezi sa tim problemom? (u %)

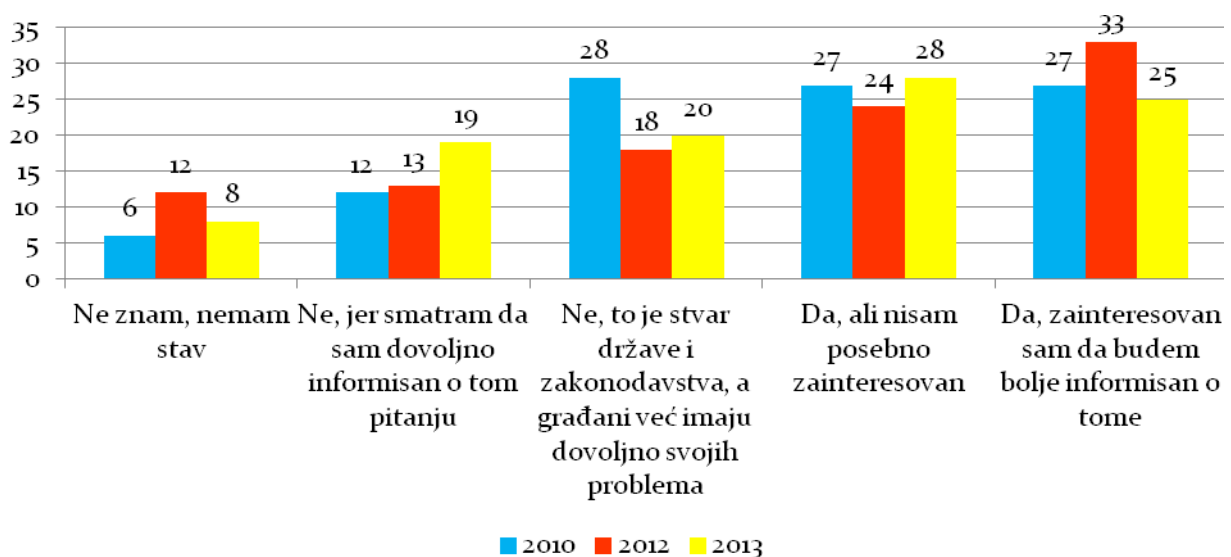

Koliko bi sami građani želeli da se bolje upoznaju sa problemima diskriminacije? **Više od polovine populacije (53%) zainteresovano je da bude bolje upoznato sa problemima diskriminacije u našoj zemlji, od čega je 25% onih koji su zaista zainteresovani i 28% onih koji nisu preterano zainteresovani.** Gledano u celini, to je pad za 4% u odnosu na prošlu godinu (tada ih je bilo 57%) odnosno 1% u odnosu na 2010. godinu (54%).

Među onima koji su bez ograda zainteresovani da budu više informisani o diskriminaciji nalaze se mlade osobe (srednješkolci) odnosno učenici/studenti.

Dve petine ispitanih nije zainteresovano da bude bolje upoznato sa problemima diskriminacije u našoj zemlji i aktivnostima države koje su u vezi sa tim problemom: prva grupa (njih 20%) zbog toga što smatraju da je to stvar države, a da građani imaju i svojih problema i druga grupa (19%) koja nije zainteresovana jer su već sada dovoljno informisani.

Grafikon 9.3. Da li biste Vi lično želeli da budete bolje upoznati sa problemima diskriminacije u našoj zemlji i aktivnostima države vezanim za taj problem? (u %)

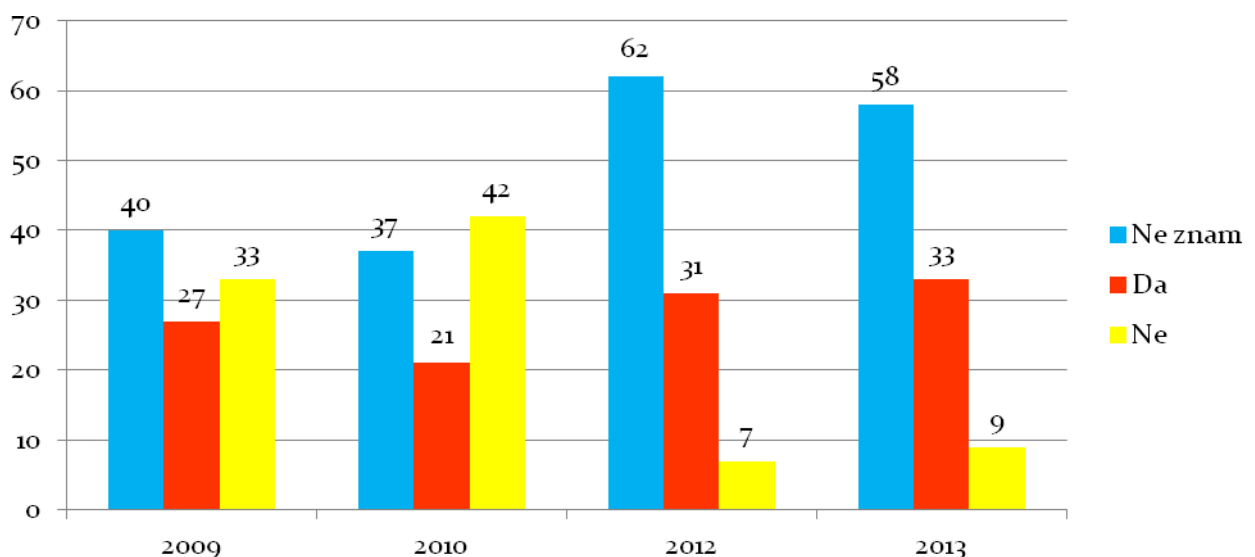
10. PREPOZNATLJIVOST POVERENIKA ZA ZAŠTITU RAVNOPRAVNOSTI

Narodna skupština Republike Srbije je usvojila Zakon o zabrani diskriminacije 2009. godine. Njima su stvoreni uslovi za formiranje nezavisnog, samostalnog i specijalizovanog organa – Poverenika za zaštitu ravnopravnosti. Stoga je važno u kontinuumu meriti kolika je njegova prepoznatljivost u javnosti i kako građani ocenjuje njegov rad. Od usvajanja zakona prošle su četiri godine, a od formiranja ovog organa tri godine, i to predstavlja dovoljnu distancu da sagledamo koliko, zapravo, građani znaju da u našoj državi postoji institucija koja štiti ravnopravnost svih građana.

Ohrabrujuće je što od 2010. godine raste broj onih koji znaju da u Srbiji postoji institucija koja štiti ravnopravnost svih građana: 2010. godine je to znalo 21%; 2012. godine 31%, dok ove godine to zna trećina populacije. Istovremeno, smanjio se u odnosu na prošlu godinu i broj onih koji ne znaju ili su neopredeljeni (sa 62% na 58%). Ove godine je svaki 11. ispitanik rekao da u Srbiji ne postoji ovakva institucija, što je blagi rast u poređenju sa prošlom godinom. Uočava se, gledano kroz seriju istraživanja, da se smanjuje broj onih koji kažu da ta ustanova ne postoji, ali je porastao broj onih koji su neodlučni ili ne znaju odgovor.

Građani koji ne znaju da u našoj državi postoji institucija koja štiti ravnopravnost građana iznad proseka žive u Centralnoj Srbiji (65%) i radi se mahom o građanima sa manjim stepenom obrazovanja (osnovna škola i škola za radnička zanimanja).

Grafikon 10.1. Da li u našoj državi postoji ustanova koja štiti ravnopravnost svih građana, odnosno kojoj se građani u slučaju diskriminacije mogu obratiti za pomoć? (u %)

PRILOG 1. PROFIL NE/DISKRIMINATORA: klaster analiza - stavovi građana prema diskriminaciji i vrednosna matrica

Istraživačko iskustvo je pokazalo da se stavovi različitih grupa ispitanika značajno više razlikuju shodno njihovim vrednosnim podelama, nego prema demografskim obeležjima. Ovakve nalaze smo dobili i u prošlogodišnjem i u ovogodišnjem istraživanju o diskriminaciji u Srbiji.

Ponovili smo pitanja kojima se odslikavaju stavovi ispitanika u vezi sa četiri vrednosna opredeljenja i dva situaciona stava. Odnos prema vrednostima, kao i situacioni stav smo dobili kao rezultat odgovora na nekoliko tvrdnji na osnovu kojih pravimo složen pokazatelj za svaku od vrednosnih matrica ili stavova.

U upitniku su tretirane četiri vrednosti (tradicionalizam, konformizam, autoritarnost i nacionalizam) i dva situaciona stava (odnos prema EU i odnos prema demokratiji). Vrednosna opredeljenja smo dobili kao rezultat odgovora na nekoliko tvrdnji na osnovu kojih smo napravili složene pokazatelje.

Pokazatelj **tradicionalizma** smo dobili iz odgovora na sledeće tvrdnje:

- „Rukovodeća mesta u poslovnom svetu treba da budu u rukama muškaraca“
- „Najvažnija vrлина svake žene je da bude dobra domaćica“
- „Treba se čvrsto držati narodnih običaja i tradicije“
- „Treba se držati onog morala koji propoveda moja verska zajednica“

Pokazatelj **konformizma** smo dobili iz odgovora na sledeće tvrdnje:

- „Uvek se ponašam onako kako to okolina od mene očekuje“
- „Ne volim da se raspravljam sa nekim o nečemu ako imamo različito mišljenje“
- „Trudim se da se ne razlikujem previše od drugih ljudi iz svog okruženja“
- „Ne volim iznositi svoje mišljenje ako znam da će se ono razlikovati od drugih“

Pokazatelj **autoritarnosti** smo dobili iz odgovora na sledeće tvrdnje:

- „Decu treba vaspitavati u strogoj disciplini“
- „Učitelji i nastavnici treba da budu strogi sa učenicima“
- „Ovoj državi je potreban jak vođa koga će narod slediti bez pogovora“
- „Poštovanje autoriteta je najveća vrлина koju ljudi treba da gaje“

Pokazatelj **nacionalizma** smo dobili iz odgovora na sledeće tvrdnje:

- „Spreman sam da se žrtvujem za interese svog naroda“
- „Zbog mešanja različitih kultura pretila nam opasnost da izgubimo svoj identitet“

Situacione stavove smo dobili kao rezultat odgovora na nekoliko tvrdnji na osnovu kojih smo napravili složene pokazatelje.

Pokazatelj **odnosa prema EU** smo dobili iz odgovora na sledeće tvrdnje:

„Ulaskom u EU rizikujemo da izgubimo nacionalni identitet i kulturu“

„EU je garant mira, stabilnosti i razvoja Srbije“

Pokazatelj **odnosa prema demokratiji** smo dobili iz odgovora na sledeće tvrdnje:

„Demokratija možda ima mana, ali je bolja od svih drugih oblika vladavine“

„Demokratije nisu uspešne u održavanju reda“

Svaki od tipova vrednosti odnosno situacionih stavova podelili smo na negativni pol (odgovori *uopšte se ne slažem/uglavnom se ne slažem*), pozitivni pol (odgovori *uglavnom se slažem/potpuno se slažem*) i „sredinu“, koja je po formi neutralna (odgovor *nit se slažem niti se ne slažem*).

Analiza koja sledi odnosi se, dakle, na četiri vrednosti (tradicionalizam, konformizam, autoritarnost i nacionalizam) i dva situaciona stava (odnos prema EU i odnos prema demokratiji).

Najpre, **možemo reći da ne postoje značajnije promene stavova građana u odnosu na prethodnu godinu. To nije neočekivano, jer se radi o temeljnim stavovima građana** koji se utvrđuju procesima socijalizacije i politizacije, pa ostaju najčešće tvrdo utemeljeni u individuama do kraja njihovog života. Minimalne promene koje dobijamo po vrednosnim matricama i stavovima ispitanika mogu se pripisati i grešci koje svako javnomnenjsko istraživanje sadrži.

Kao opšti zaključak možemo reći da u svakoj od šest ispitivanih kategorija ne postoji natpolovična većina koja ide ka pozitivnom polu vrednosti ili stavova, što u velikoj meri kreira i negativne diskriminatorne procese. Ipak, nije stvar ni toliko negativna, jer identifikovanje sa negativnim vrednosnim i stavovskim opredeljenjima preteže kod autoritarnosti i odnosa prema EU, s tim da te razlike nisu velike u odnosu na pozitivan pol. Najveći deo populacije pripada kategoriji koja se klasifikuje kao neutralna, a u praksi povlađuje stavovima onih koji prevladaju bilo sa pozitivnog ili sa negativnog pola.

Pojedinačno gledano, vrednosni i situacioni stavovi ispitanika su u velikoj korelaciji sa indeksom diskriminacije. Tako su oni koji su tradicionalisti, konformisti, autoritarni i nacionalisti ili imaju negativan odnos prema EU i demokratiji značajno više skloniji diskriminaciji od onih koji se nalaze na suprotnom polu vrednosti i situacionih stavova.

Tabela 1. Vrednosne i stavovske osnove populacije Srbije (u %)

		2012 godina	2013 godina
Tradicionalizam	modernisti	32	33
	neutralni	44	43
	tradicionalisti	24	24
Konformizam	nekonformisti	34	35
	neutralni	45	45
	konformisti	21	20
Autoritarnost	neautoritarni	28	27
	neutralni	41	40
	autoritarni	32	32
Nacionalizam	internacionalisti	27	29
	neutralni	47	46
	nacionalisti	26	25
Odnos prema EU	pristalica EU	24	23
	neutralan prema EU	46	50
	protivnik EU	30	27
Odnos prema demokratiji	demokrata	28	30
	neutralan	60	59
	nedemokrata	13	11

Ukoliko želimo da podatke o vrednosnim i stavovskim opredeljenjima predstavimo zbirno po jednoj grupi, neophodno je da se kroz klaster analizu takve grupe izgrade. Postupak koji sprovodimo je identičan onom od pre godinu dana, a dobijeni podaci se na nivou opštih karakteristika grupa ne razlikuju. Klaster analiza (videti *Tabelu 2*) nam omogućava da prikazemo *zbir* svih obeležja koja se odnose na vrednosti i stavove ispitanika i njihov odnos prema diskriminaciji.

PROFILI NE/DISKRIMINATORA

Formirane grupe ispitanika imaju slična obeležja i dele vrednosne stavove po različitim kategorijama. Tako u **Grupi 3** najveći broj ispitanika čine modernisti, nekonformisti, neautoritarni, internacionalno su orijentisani, pristalice su ili neutralno orijentisani prema EU i prepoznavanju demokratije kao poželjnog političkog poretka. **Ova grupa čini nešto ispod četvrtine populacije u Srbiji (24%).** Kao što se može videti ova grupa nije sklona diskriminaciji i možemo ih imenovati kao **NEDISKRIMINATORI**.

Osim Grupe 3 i **Grupa 2** pokazuje dominantno nediskriminatorski stav. Ova grupa je skoro po svim elementima koje smo ispitivali definisana u neutralnom polju, ali pretežu i stavovi koji iskazuju pozitivna vrednosna ili stavovska polazišta. Shodno ovim

karakteristikama za njih možemo reći da su **NEUTRALNO NEDISKRIMINATORI** i oni čine oko osmine populacije.

Nasuprot ovim grupama, **Grupu 5** već možemo imenovati kao **DISKRIMINATORE**. Oni iznad ostalih pokazuju sklonost ka diskriminaciji, a njihova ključna obeležja su da su tradicionalisti, autoritarni, nacionalisti i negativno orijentisani ka EU. U slučaju konformizma nalaze se između neutralnog i negativnog odnosa, dok demokratiju sagledavaju kao poželjan poredak.

Kod tri preostale grupe ne postoje značajne indikacije da su oni skloni diskriminaciji, a odnos između onih koji diskriminišu i onih koji to ne rade je u ravnoteži ili u blagoj prednosti za one koji ne diskriminišu. Stoga njihove nazive možemo definisati prema njihovim drugim ključnim obeležjima. **Grupa 1** u svim kategorija koje smo ispitivali ima najveći broj neodlučnih odgovora i njih upravo zbog toga možemo i nazvati **NEUTRALNI**.

Grupa 4 kao ključno obeležje ima konformizam i to je onaj deo populacije koji će se uvek prilagođavati većinskom stavu, te njih zovemo **KONFORMISTI**.

Grupa 6 je skup onih građana koji imaju tradicionalno poimanje društva, ali kod njih dosta negativno stoje odnosi prema demokratiji i vrednovanje EU. Njih možemo nazvati **TRADICIONALISTI**.

Ukoliko rezimiramo klaster analizu, uočavamo da postoji šest različitih grupa u našem društvu koje imaju svoje specifične osobine i odnos prema diskriminaciji i stoga smo ih nazvali:

NEDISKRIMINATORI (24%),
NEUTRALNO NEDISKRIMINATORI (13%),
DISKRIMINATORI (15%),
NEUTRALNI (24%),
KONFORMISTI (11%) i
TRADICIONALISTI (14%).

Tabela 2. Vrednosna obeležja grupa koje ne/diskriminišu (u %)

		1 Neutralni	2 Neutralno diskri minatori	3 Nedisk rimina tori	4 Konformis ti	5 Diskrimi natori	6 Tradi ciona listi
Diskriminacija	ne diskriminišu	14	54	73	10	2	14
	neutralni	74	46	26	71	56	64
	diskriminišu	12	1	1	18	42	22
Tradicionalizam	modernisti	36	12	82		2	21
	neutralni	61	68	18	33	31	51
	tradicionalisti	3	20		68	67	28
Konformizam	nekonformisti	27	4	81		1	60
	neutralni	70	61	19	28	50	40
	konformisti	3	35		72	49	1
Autoritarnost	neautoritarni	1	47	79		5	11
	neutralni	59	53	20	37	33	43
	autoritarni	40		1	63	62	46
Nacionalizam	internacionalisti	23	47	69	17		1
	neutralni	72	51	30	73	19	27
	nacionalisti	4	2	1	10	81	72
Odnos prema EU	pristalica EU	25	44	39	25		1
	neutralan prema EU	71	49	50	70	26	24
	protivnik EU	4	7	11	5	74	76
Odnos prema demokratiji	demokrata	18	47	47	14	45	6
	neutralan	75	53	51	71	50	49
	nedemokrata	8	1	2	15	5	45
Obim klastera		24	13	24	11	15	14

Ove pojedine grupe ispitanika se sada razikuju po nekim ključnim socio-demografskim obeležjima. Čini se da je ključna razlika (a za ovo istraživanje i najvažnija) koja se može uspostaviti definisana između grupa **1 NEDISKRIMINATORI** i **5 DISKRIMINATORI** i na taj način dobijamo **tipska obeležja ispitanika koji ne/diskriminišu**.

PROFIL NEDISKRIMINATORA U SRBIJI: SKORO ČETVRTINA POPULACIJE (24%)

U Grupi 3 - NEDISKRIMINATORI su dominantno ispitanici srednjih godina (od 30 do 50 godina); uglavnom osobe ženskog pola, imaju završenu (dominantno) višu školu ili fakultet, a minimalno srednju školu i iznad proseka su zaposlene u javnom sektoru.

PROFIL DISKRIMINATORA U SRBIJI: 15% POPULACIJE

U Grupi 5 - DISKRIMINATORI je veće učešće muškaraca; radi se dominantno o osobama koje su starije od 60 godina, sa završenom osnovnom ili srednjom školom (iznad proseka). U velikoj meri su radno neaktivni (penzioneri).